

উপসংহাৰ

প্ৰায় টিকা টিপ্তনিত মানুহবোৰে নতুনত্ব বিচাৰে; কিন্তু বস্তুতঃ সত্যতো সত্যই হয়। সেইটো নতুনো নহয় পুৰণাও নহয়। নতুন কথাতো বাতৰি কাকতত ছপা হয়, যি জন্ম-মৰণৰ ঘটনা ঘটে। সত্য অপৰিবৰ্ত্তনশীল, কাৰ কি কব লগা আছে? যদি কোনোবাই কিবা কয়, তেতিয়া হ'লে বুজিব লাগিব যে তেওঁ একোৰে পোৱা নাই প্ৰত্যেক মহাপুৰুষে গৈ তেওঁ যদি সেই লক্ষ্যত পায়, তেতিয়াতো একেটা কথাকেই ক'ব। তেওঁ সমাজত ফাট নেমেলে। যদি ফাট মেলে, তেতিয়া বুজিব লাগিব যে তেওঁ একো পোৱা নাই। শ্ৰীকৃষ্ণইও সেই সত্যকে কৈছে, যি পূৰ্ব পুৰুষে মনিষি সকলে দেখিছিল, পাইছিল আৰু ভৱিষ্যতত হ'ব পৰা মহাপুৰুষেও যদি পায়, তেতিয়া হ'লে ইয়াকে ক'ব।

মহাপুৰুষ আৰু তেওঁৰ কাৰ্য্য প্ৰণালী :- মহাপুৰুষে পৃথিৱীত সত্যৰ নামত চলা, সত্যৰ দৰে দেখা পোৱা অন্ধ বিশ্বাস, দুৰ্নীতি-কুৰীতিবোৰক শমন কৰি কল্যাণৰ পথ প্ৰশস্ত কৰে। এই পথ পৃথিৱীত প্ৰথমৰ পৰাই থাকে, কিন্তু তাৰ সমান্তৰালত তাৰ দৰেই দেখা অনেক পথ বা নীতি প্ৰচলিত হয়। তাৰ ভিতৰৰ পৰা সত্যক ওলিওৱা টান হৈ পৰে, মূলতঃ সত্য কি? মহাপুৰুষে সত্য স্থিত হোৱাৰ বাবে সত্যক চিনি পায়, তাক নিশ্চিত কৰে আৰু সেই সত্যৰ ফালে অগ্ৰসৰ কৰিবৰ বাবে সমাজক প্ৰেৰিত কৰে। ইয়াকে ৰামেও কৰিছিল, মহাবীৰেও কৰিছিলে, মহাত্মা বুদ্ধ, যিশু, মহাম্মদেও ইয়াকে কৰিছিলে। কবীৰ, গুৰুজানক ইত্যাদি সকলোৱে ইয়াকে কৰিছিলে। মহাপুৰুষে যেতিয়া দুৰ্নীয়াৰ পৰা যায়, তেতিয়া পাছৰ মানুহ বিলাক তেওঁৰ কোৱা পথত নচলি, তেওঁৰ জন্মস্থল, মৃত্যুস্থল আৰু সেই স্থল সমূহক পূজা কৰিবলৈ ধৰে য'ত তেওঁ গৈছিলে। ক্ৰমশঃ তেওঁলোকে তেওঁৰ মূৰ্ত্তী বনাই পূজিবলৈ ধৰে। যদিও আৰম্ভনীত তেওঁলোকে তেওঁৰ স্মৃতিক ৰাখিব বিচাৰে; কিন্তু কালান্তৰত ভুলত পৰে আৰু সেই ভ্ৰম অন্ধ পৰম্পৰা হৈ পৰে।

যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণইও তেওঁৰ সময়ত সমাজত সত্যৰ নামত প্ৰচলিত অন্ধ ৰীতি-নীতি বোৰক খণ্ডন কৰি সমাজত সত্যৰ পথ প্ৰশস্ত কৰি তুলিছিল। চাৰুছ আধ্যায়ত তেখেতে কৈছে, অৰ্জুন। অসত্যৰতো অস্থিত্বই নাই আৰু সত্যৰ তিনিও কালত অভাৱ নাই। ভগৱান হোৱাৰ কাৰণে মই নিজৰ ফালৰ পৰা কোৱা নাই, আনকি ইয়াৰ প্ৰভেদ তত্ত্বদৰ্শী সকলে দেখিছিলে আৰু তাকে মই কৈ আছোঁ। তেৰ আধ্যায়ত তেখেতে ক্ষেত্ৰ-ক্ষেত্ৰজ্ঞৰ বৰ্ণন তেনেদৰে কৰিছে, যে “ঋষিভিৰ্বহুধাগীতং” ঋষি সকলৰ দ্বাৰা প্ৰায়ে গোৱা হৈছিল। ওঠৰ আধ্যায়ত ত্যাগ আৰু সন্ন্যাসৰ তত্বক কৈ চাৰিটা মতৰ ভিতৰত এটাক বাছি তাকে তেওঁ সমৰ্থন কৰিছে।

সন্ন্যাসঃ- কৃষ্ণকালতো জুই নুহোৱা আৰু চিন্তনকো ত্যাগ কৰি নিজক যোগী, সন্ন্যাসী কোৱা প্ৰচলন আছিল। তাৰ খণ্ডন কৰি তেখেতে স্পষ্ট কৰিছে যে জ্ঞানমাৰ্গ, তথা ভক্তিমাৰ্গ দুইটাতে কোনোটোৰ মতেও কৰ্ম ত্যাগ কৰাৰ বিধান নাই। কৰ্মতো কৰিব লাগিবই। কৰ্ম কৰোঁতে কৰোতে সাধনা ইমান সুক্ষ্ম হৈ যাব যে সকলো সংকল্পৰ অভাৱ হৈ যায়, সেইটো হে পূৰ্ণ সন্ন্যাস। মাজবাটত সন্ন্যাস নামৰ কোনো বস্তু নাই। মাত্ৰ ক্ৰিয়া ত্যাগ কৰিলেই আৰু অগ্নি স্পৰ্শ নকৰিলেই কোনো সন্ন্যাসিও হ'ব নোৱাৰিব আৰু যোগীও হ'ব নোৱাৰিব-যাক দুই, তিনি, পাঁচ, ছয় আৰু বিশেষকৈ ওঠৰ আধ্যায়ত চাব পাৰি।

কৰ্ম ৪:- এনে ধৰণৰ ভুল কৰ্মৰ সম্বন্ধতো দেখা যায়। ২/৩৯ আধ্যায়ত তেখেতে কলে যে, অৰ্জুন! এতিয়ালৈকে এই বুদ্ধি তোমাৰ বাবে সাংখ্য যোগ বিষয়ত কলোঁ আৰু এতিয়া তুমি নিষ্কাম কৰ্মৰ বিষয়ে শুনা। ইয়াত যুক্ত হৈ তুমি কৰ্ম-বন্ধনক ভালদৰে নাশ কৰিব। ইয়াৰ অলপমান আচৰণ কৰিলেও মহান জন্ম-মৰণৰ ভয়ৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে। এই নিষ্কাম কৰ্মত নিশ্চয়ত্বক ক্ৰিয়া একেটাই বুদ্ধি একেটাই, দিশও একেটাই, কিন্তু অবিবেকীবোৰৰ বুদ্ধি অনন্ত শাখা যুক্ত হয়, সেই কাৰণে কৰ্মৰ নামত বহুতো ক্ৰিয়া বিস্তাৰ কৰে। অৰ্জুন। তুমি নিয়ত কৰ্ম কৰা। অৰ্থাৎ ক্ৰিয়া বহুত আছে, সেইবোৰ কৰ্ম নহয়, কৰ্ম হ'ল কোনো নিদ্ধাৰিত দিশ। কৰ্ম এনে এটা বস্তু, যি জন্ম-জন্মান্তৰৰ পৰা

চলি আহি শৰীৰৰ যাত্ৰাক অন্ত কৰি দিয়ে। যদি এটাও জন্ম হব লগীয়া হয় তেতিয়া হলে যাত্ৰা ক'ত পুৰা হ'ল ?

যজ্ঞ :- সেই নিয়ত কৰ্মনো কি ? শ্ৰীকৃষ্ণই স্পষ্ট কৰিছে যে 'যজ্ঞার্থাৎ কৰ্মণোহন্যত্র লোকোহয়ং কৰ্মবন্ধনঃ' অৰ্জুন। যজ্ঞৰ প্ৰক্ৰিয়াই হ'ল কৰ্ম। ইয়াৰ অতিৰিক্ত পৃথিবীত যি হকে কৰা হয়, সেইটো এই লোকৰেই বন্ধন, কৰ্ম নহয়। কৰ্মইতো এই সংসাৰ বন্ধনৰ পৰা মোক্ষ দিয়ে। এতিয়া সেই যজ্ঞ কি, যাক ক্ৰিয়ান্বিত কৰিলে কৰ্ম সম্পাদিত হয় ? চাৰি আধ্যাত শ্ৰীকৃষ্ণই তেৰ-চৈধ্য প্ৰকাৰে যজ্ঞৰ বৰ্ণনা কৰিছে, যি বোৰ সকলো মিলাই পৰমাত্মাত প্ৰবেশ কৰাব পৰা বিধি বিশেষৰ চিত্ৰণ হয়-যি শ্বাসৰ দ্বাৰা, ধ্যানৰ দ্বাৰা, চিন্তন আৰু ইন্দ্ৰিয় সংযম ইত্যাদিৰ দ্বাৰা সিদ্ধ হয়। ভৌতিক দ্ৰব্যৰে সিদ্ধ হোৱা যজ্ঞ অত্যন্ত কম। আপুনি কোটি হৰন নকৰক কিয় ? সম্পূৰ্ণ যজ্ঞ মন আৰু ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ অন্তঃক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা হে সিদ্ধ হয়। পূৰ্ণ হোৱাত যজ্ঞই যাৰ সৃষ্টি কৰে, সেই অমৃততত্বক জনাৰ নামেই হ'ল জ্ঞান। সেই জ্ঞানামৃত পান কৰোতা যোগী সনাতন ব্ৰহ্মত প্ৰবেশ পায়। য'ত প্ৰবেশ কৰিব লগীয়া আছিলে কৰিলে, তেতিয়া আকৌ সেই পুৰুষৰ কৰ্ম কৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। সেই কাৰণে সম্পূৰ্ণ কৰ্ম সেই সাক্ষাৎকাৰৰ সৈতে জ্ঞানত শেষ হৈ যায়। কৰ্ম কৰাৰ বন্ধনৰ পৰা তেওঁ মুক্ত হৈ যায়। এইদৰে নিৰ্দ্ধাৰিত যজ্ঞক কাৰ্য্যৰূপ দিয়াই হ'ল কৰ্ম। কৰ্মৰ শুদ্ধ অৰ্থ হ'ল - আৰাধনা।

এই নিয়ত কৰ্ম, যজ্ঞার্থ কৰ্ম বা তদৰ্থ কৰ্মৰ অতিৰিক্ত গীতাতে অন্য কোনো কৰ্ম নাই। ইয়াৰ ওপৰতে শ্ৰীকৃষ্ণই ঠায়ে-ঠায়ে জোৰ দিছে। ছয় আধ্যাত 'নিয়তকৰ্ম' ইয়াকে তেখেতে বুলি কৈছে। যোদ্ধ আধ্যাত কৈছে যে কাম, ক্ৰোধ আৰু লোভ ত্যাগ কৰিলে হে সেই কৰ্ম আৰম্ভ হয়, যিয়ে পৰম শ্ৰেয় প্ৰদান কৰে। সাংসাৰিক কৰ্মত যি যিমান ব্যস্ত, তাৰ ওচৰত কাম-ক্ৰোধ আৰু লোভ সিমানেই বেছিকৈ সজ্জিত হৈ থাকে, সম্বুদ্ধি পাই থাকে। এই নিয়ত কৰ্মক তেখেতে শাস্ত্ৰ বিধানোক্ত কৰ্মৰ সংজ্ঞা দিছে। গীতা নিজেই পূৰ্ণ শাস্ত্ৰ বিধানোক্ত কৰ্মৰ সংজ্ঞা দিছে। গীতা নিজেই পূৰ্ণ শাস্ত্ৰ। সৰ্বোপৰি শাস্ত্ৰ হ'ল বেদ। বেদৰ সাৰ উপনিষদ আৰু সেই সকলোৰে সাৰাংশ যোগেশ্বৰ

শ্ৰীকৃষ্ণৰ এই বাণী হ'ল গীতা। সোঁতৰ আৰু ওঠৰ আধ্যাতো শাস্ত্ৰবিধিৰ দ্বাৰা নিৰ্দ্ধাৰিত কৰ্ম, নিয়ত কৰ্ম, কৰ্তব্য কৰ্ম আৰু পুণ্য কৰ্মৰে ইঙ্গিত কৰি তেখেতে বাৰে-বাৰে দৃঢ় কৰি কৈছে যে নিয়ত কৰ্মই হ'ল পৰম কল্যাণকাৰক।

যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই ইমান জোৰ দিয়া স্বত্বেও আপুনি সেই নিয়ত কৰ্ম নকৰে, শ্ৰীকৃষ্ণৰ কথা নামানি ওলট-পালট কল্পনা কৰে যে সংসাৰত যিয়েই কৰা হয়, সেয়েই কৰ্ম। কোনো ত্যাগ কৰাৰ আৱশ্যক নাই, মাত্ৰ ফলৰ কামনা নকৰিলেই, হৈ গ'ল নিষ্কাম কৰ্মযোগ। কৰ্তব্য ভাৱনাৰে কৰা, হৈ গ'ল কৰ্তব্য-যোগ। যিয়েই কৰা, নাৰাষণক সমৰ্পণ কৰি দিয়া হৈ গ'ল সমৰ্পণ যোগ। এইদৰে যজ্ঞৰ নাম আহিলেই আমি ভূত-যজ্ঞ, পিতৃ-যজ্ঞ, পঞ্চযজ্ঞ, বিষ্ণুৰ বাবে কৰা যজ্ঞ গঢ়ি লওঁ আৰু তাৰে ক্ৰিয়াত স্বাহা কবলৈ ধৰোঁ। যদি শ্ৰীকৃষ্ণই স্পষ্ট কৰি নকলেহেতেন, তেতিয়াহলে আমি সকলো কৰ্মকে কৰিলোহেতেন। কৈছে যেতিয়া, যিমান কৈছে অন্ততঃ সিমান কৰা হওঁক। কিন্তু আমি নকৰোঁ, নেমানো। পূৰ্বৰ পৰা বহুতো বীতি-নীতি, পূজা-পদ্ধতি আমাৰ মস্তিষ্কত সোমাই গৈছে। বাহ্যিক বস্তুক আমি বেচি বা কাৰোবাক দি পলাই যাব পাৰোঁ; কিন্তু এই পূৰ্বৰ পৰা মস্তিষ্কত সোমোৱা বোৰে আমাৰ পিছনেৰে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ শব্দকো আমি সেইবোৰৰ অনুৰূপ গ্ৰহণ কৰো। গীতা অতি সৰল ভাৱত বুজিব পৰাকৈ সংস্কৃতত আছে। আপুনি অন্নয় অৰ্থ ভাঙিলেও সন্দেহ নাথাকে। এই চেষ্টা প্ৰস্তুত কিতাপ খনত কৰা হৈছে।

যুদ্ধ :- যদি যজ্ঞ আৰু কৰ্ম - এই দুটা প্ৰশ্নৰ যথার্থ উত্তৰ আপুনি বুজি পায়, তেতিয়া হলে যুদ্ধ, বৰ্ণ-ব্যৱস্থা, বৰ্ণসংকৰ, জ্ঞান যোগ, কৰ্মযোগ অথবা সংক্ষেপত সম্পূৰ্ণ গীতাই আপুনি বুজিব পাৰিব। অৰ্জুনে যুদ্ধ কৰিব নিবিচাৰিছিল। তেওঁ ধনু পেলাই ৰথৰ শেষ ভাগত গৈ বহি পৰিছিল; কিন্তু যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই একমাত্ৰ কৰ্মৰ শিক্ষা দিয়েই কৰ্মক দৃঢ় কৰাই নহয় বৰঞ্চ অৰ্জুনক সেই কৰ্মত লগাইও দিলে। যুদ্ধ হৈ গ'ল ইয়াত সন্দেহ নাই। গীতাৰ পোন্ধৰ-বিশটা শ্লোকত এনেদৰে আছে যত বাৰে-বাৰে কৈছে, অৰ্জুন। তুমি যুদ্ধ কৰা। কিন্তু এটাও শ্লোক এনেদৰে নাই, যি বাহ্যিক কাটিবলৈ, মাৰিবলৈ সমৰ্থন কৰিছে। (দ্রষ্টব্য - আধ্যায় -২,৩,১১,১৫ আৰু ১৮) কিয়নো যি কৰ্মৰ

ওপৰত জোৰ দিছে- সেইটো হ'ল নিংয়ত কৰ্ম, যি একান্ত স্থানত সেৱন হয়, চিন্তক চাৰিও ফালৰ পৰা সাবটি ধ্যান কৰাৰ পৰা হয়। যদি কৰ্মৰ স্বৰূপ এয়াই হয়, চিন্ত একান্ত ধ্যানতেই যদি লাগি থাকে তেতিয়া হ'লে যুদ্ধ কেতিয়া হ'ল? যদি গীতাত উল্লেখিত কল্যাণ যুদ্ধই কৰিব লগীয়া হয়, তেতিয়া আপুনি গীতাৰ পিছ এৰক। আপোনাৰ সন্মুখত অৰ্জুনৰ নিচিনা যুদ্ধৰ পৰিস্থিতিতো নাই। বস্তুতঃ তেতিয়াও সেই পৰিস্থিতি আছিল আৰু আজিও সেই একেদৰেই আছে। যেতিয়া আপুনি চাৰিওফালৰ পৰা চিন্তক টানি আনি হৃদয়-দেশত ধ্যান কৰিব ধৰে, তেতিয়া কাম, ক্ৰোধ, বাগ-দ্বেষ ইত্যাদি বিকাৰ আপোনাৰ চিন্তত টিকিবলৈ নিদিব। সেই বিকাৰবোৰৰ লগত সংঘৰ্ষ কৰা, সিহঁতৰ অন্ত কৰাই হ'ল যুদ্ধ। বিশ্বত যুদ্ধ হৈয়ে থাকে; কিন্তু সেইবোৰৰ পৰা কল্যাণ নহয়, বৰঞ্চ বিনাশহে হয়। তাক শান্তি কওক অথবা পৰিস্থিতি। অন্য কোনো শান্তি এই জগতত পাবলৈ নাই। শান্তি তেতিয়াই পোৱা যায়, যেতিয়া এই আত্মাই নিজৰ শাস্ততক প্ৰাপ্ত কৰে। এয়াই একমাত্ৰ শান্তি, যাৰ পাছত কোনো অশান্তি নাই। কিন্তু এই শান্তি সাধনাৰ দ্বাৰাহে পোৱা যায়, তাৰ কাৰণে নিৰ্দিষ্ট কৰ্মৰ বিধান আছে।

বৰ্ণ :- সেই কৰ্মকেই চাৰি ভাগত বিভক্ত কৰা হয়। চিন্তনততো সকলোৱে লাগি থকা হয়; কিন্তু কোনোৱাই শ্বাস-প্ৰশ্বাসৰ গতি নিৰুদ্ধ কৰিবৰ সক্ষম হয়; কোনোৱাই আৰম্ভনীত দুই ঘণ্টা চিন্তনত বহিও দহ মিনিটো নিজৰ পক্ষলৈ আনিব নোৱাৰে। এনে স্থিতি থকা অল্পজ্ঞ সাধক শুদ্ৰ শ্ৰেণীৰ হয়। তেওঁ নিজৰ স্বাভাৱিক ক্ষমতা অনুসৰি পাৰিচৰ্য্যাৰ দ্বাৰাই কৰ্ম আৰম্ভ কৰে। ক্ৰমশঃ বৈশ্য, ক্ষত্ৰিয় আৰু বিপ্ৰ শ্ৰেণীৰ ক্ষমতা তাৰ স্বভাৱত আহি পৰে। তেওঁ উন্নত হৈ গৈ থাকে। কিন্তু সেই ব্ৰাহ্মণ শ্ৰেণী দোষ-যুক্ত হয়; কিয়নো এতিয়াও সেই ব্ৰহ্ম বেলেগ আছে। ব্ৰহ্মত প্ৰৱেশ ঘটিলে তেওঁ ব্ৰাহ্মণো হৈ নাথাকে। বৰ্ণৰ অৰ্থ হ'ল আকৃতি। এই শৰীৰ আপোনাৰ আকৃতি নহয়। আপোনাৰ আকৃতি তেনেকুৱাই যেনেকুৱা আপোনাৰ বৃত্তি। শ্ৰীকৃষ্ণই কয়- অৰ্জুন। পুৰুষ শ্ৰদ্ধাময়; সেইকাৰণে কৰবাত তেওঁৰ শ্ৰদ্ধা অৱশ্যে থাকিবই। যেনে শ্ৰদ্ধাৱান সেই পুৰুষ, স্বয়ং তেওঁ সেয়াই। যেনে বৃত্তি তেনে পুৰুষ। বৰ্ণ, কৰ্মৰ ক্ষমতাৰ আন্তৰিক মাপকাঠি। কিন্তু মানুহে নিয়ত কৰ্ম বাদ দি বাহিৰি সমাজত জন্মৰ

আধাৰত জাতিকেই বৰ্ণ বুলি মানি তেওঁ লোকৰ জীৱিকা নিশ্চিত কৰি দিয়ে, যি এটা সামাজিক ব্যৱস্থা মাত্ৰ হয়। তেওঁলোকে কৰ্মৰ যথার্থ ৰূপক ভাঙি-ছিঙি দিয়ে, যাৰ দ্বাৰা তেওঁলোকৰ অন্তঃসাৰ শূন্য সামাজিক মৰ্যাদা আৰু জীৱিকাক আঘাত নকৰক। কালান্তৰত বৰ্ণৰ নিৰ্দ্ধাৰণ মাত্ৰ জন্মৰ দ্বাৰা হ'ব ধৰিলে। এনে একো নহয়। শ্ৰীকৃষ্ণই ক'লে জাতি বৰ্ণ মোৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হ'ল। কি ভাৰতৰ বাহিৰে সৃষ্টি নহ'ল নে? আন ঠাইত এই জাতি বিলাকৰ অস্তিত্বই নাই। ভাৰতত ইয়াৰ অন্তৰ্গত লাখ-লাখ জাতি -উপজাতি আছে। শ্ৰীকৃষ্ণই কি মনুষ্যক ভাগ কৰিছিল নে? নহয়; গুণৰ আধাৰত কৰ্মক ভাগ কৰিলে। 'গুণকৰ্ম বিভাগশঃ' কৰ্ম ভাগ কৰা হ'ল। কৰ্ম বুজি পালে আৰু বৰ্ণ বুজি পালে বৰ্ণ সংকৰৰ যথার্থ ৰূপ আপুনি বুজিব পাৰিব।

বৰ্ণ সংকৰ :- এই কৰ্ম পথৰ পৰা চ্যুত হোৱাই হ'ল বৰ্ণ সংকৰ। আত্মাৰ শুদ্ধ বৰ্ণই হ'ল পৰমাত্মা। তাত প্ৰৱেশ কৰিব পৰা কৰ্মৰ পৰা আতৰি প্ৰকৃতিত সোমাই যোৱাই হ'ল বৰ্ণসংকৰ। শ্ৰীকৃষ্ণই স্পষ্ট কৰিছিল যে এই কৰ্মক নকৰাকৈ সেই স্বৰূপ কোনেও নাপায় আৰু প্ৰাপ্তীৱান মহাপুৰুষক কৰ্ম কৰিলেও কোনো লাভ নাই আৰু এৰিলেও কোনো ক্ষতি নাই। তথাপিও লোক সংগ্ৰহৰ বাবে তেওঁ কৰ্মত লাগি থাকে। সেই সকল মহাপুৰুষৰ দৰে মোৰো প্ৰাপ্ত হোৱাৰ যোগ্য বস্তু অপ্ৰাপ্য হৈ থকা নাই, তথাপিও পাছৰ বিলাকৰ হিতৰ ইচ্ছা কৰি কৰ্মত লাগি থাকোঁ। যদি নকৰিলোহেঁতেন; তেতিয়া সকলো বৰ্ণ সংকৰ হৈ যায়। স্ত্ৰীসকল দুষিত হোৱাত বৰ্ণসংকৰ হোৱা শুনা গৈছে; কিন্তু ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণই কয় যে স্বৰূপ পস্থিত মহাপুৰুষে কৰ্ম নকৰে তেতিয়াহলে লোক বৰ্ণসংকৰ হৈ যাব। সেই কহাপুৰুষৰ নকল কৰি আৰাধনা বন্ধ কৰি দিলে তেওঁ প্ৰকৃতিতে ঘূৰি ফুৰিব। বৰ্ণসংকৰ হৈ যাব; কিয়নো এই কৰ্ম কৰিয়েই সেই নৈৰ্দ্ধৰ্মৰ স্থিতি, নিজৰ শুদ্ধবৰ্ণ পৰমাত্মাক পাব পাৰি।

জ্ঞানযোগ তথা কৰ্মযোগ :- কৰ্ম একেই- নিয়ত কৰ্ম, আৰাধনা; কিন্তু তাক কৰাৰ দৃষ্টিকোণ দুটা। নিজৰ শক্তিক বুজি লৈ, লাভ-লোকচানৰ নিৰ্ণয় লৈ এই কৰ্ম কৰা হ'ল- 'জ্ঞান যোগ'। এই মাৰ্গৰ সাধকে জানে যে "আজি মোৰ এই স্থিতি, আগলৈ এই ভূমিকা হব। আকৌ নিজৰ স্বৰূপ প্ৰাপ্ত কৰিম"।

এই ভাৱনাকে লৈ কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হয়। নিজৰ স্থিতিৰ জ্ঞান ৰাখি চলে, সেই সমৰ্পণেৰে সৈতে কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হোৱা, লাভ-লোকচানৰ নিৰ্ণয় ইষ্টৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি চলা হ'ল নিষ্কাম কৰ্মযোগ, ভক্তিমাৰ্গ। দুইটাৰে প্ৰেৰক হ'ল সদগুৰু। একেজন মহাপুৰুষৰ পৰা শিক্ষা লৈ এজন স্মাৰলক্ষী হৈ সেই কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হয় আৰু সিজনতেওঁৰ পৰা শিক্ষা লৈ তেখেতৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰশীল হৈ কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হয়। মাত্ৰ প্ৰভেদ ইমানেই। সেইকাৰণে যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে- অৰ্জুন। সাংখ্য যোগৰ দ্বাৰা যি পৰম সত্য প্ৰাপ্ত হয়, সেই পৰম সত্য নিষ্কাম কৰ্মযোগৰ দ্বাৰাও প্ৰাপ্ত হয়; যিয়ে দুটাতে একে দেখে তেওঁহে যথার্থত দেখে। দুটাৰে ক্ৰিয়া কৈ দিয়া তত্ত্বদৰ্শী এজনেই, ক্ৰিয়াও একেই- আৰাধনা। কামনাক ত্যাগ কৰি দুইটাই কৰে, আৰু পাৰণামো একেই হয়। মাত্ৰ কৰ্মৰ দৃষ্টিকোন দুটা।

এক পৰমাত্মা :- নিয়ত কৰ্ম হ'ল মন আৰু ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ এটা নিৰ্দ্ধাৰিত আন্তঃক্ৰিয়া। যদি কৰ্মৰ এই স্বৰূপ হয়, তেতিয়াহলে বাহিৰত মন্দিৰ-মছজিদ, গীঁজা বনাই দেৱ-দেৱীৰ মুৰ্তি বা প্ৰতীক পূজা কৰাটো কিমান যুক্তি সংগত হয়? ভাৰতত হিন্দু বোলাওঁতা সমাজ (মূলতঃ তেওঁলোক সনাতন ধৰ্মৰ হয়। তেওঁলোকৰ পূৰ্বজ সকলে পৰম সত্যৰ সন্ধান কৰি দেশে-বিদেশে তাৰ প্ৰচাৰ কৰিছিল। সেই পথত চলোঁতা বিশ্বাস যতেই নাথাকক তেওঁ সনাতন ধৰ্মী। ইমান গৌৰৱশালী হিন্দু সমাজ) কামনাৰ বলি হৈ বিভিন্ন ভুল কৰি আছে। শ্ৰীকৃষ্ণই কয়- অৰ্জুন। দেৱতাৰ স্থানত দেৱতা নামৰ কোনো শক্তি নাই। য'ত মনুষ্যৰ শ্ৰদ্ধা হয়, তাৰ পিছত ময়ে থাকি ফল প্ৰদান কৰোঁ। তাৰ শ্ৰদ্ধাক পুষ্টি কৰো; কিয়নো ময়ে সৰ্বত্ৰতে আছোঁ। কিন্তু তাৰ সেই পূজা অবৈধ, তাৰ ফল নাশৱান। কামনাৰ দ্বাৰা যাৰ জ্ঞান হৰণ হৈ গৈছে, তেনে মুচুবুদ্ধিয়ে অন্য দেৱতাক পূজা কৰে। সাত্বিক লোকে দেৱতাক পূজা কৰে, ৰাজসীয়ে যক্ষ-ৰাক্ষসক আৰু তামসীয়ে ভূত-প্ৰেতক পূজা কৰে। ঘোৰ তপস্যাও কৰে। কিন্তু অৰ্জুন। তেওঁলোকে শৰীৰত স্থিত হোৱা ভূত-প্ৰাণীক আৰু আন্তঃকৰণ স্থিত মোক-পৰমাত্মাক দ্বেষকৰে, নুপূজে। তেওঁলোকক তুমি আসুৰী স্বভাৱ যুক্ত বুলি জানা। ইয়াতকৈ অধিক শ্ৰীকৃষ্ণই আৰু নো কি ক'ব? তেখেতে স্পষ্ট

কৰি ক'লে- অৰ্জুন। ঈশ্বৰ সকলো প্ৰাণীৰ হৃদয়তে থাকে, মাত্ৰ তেওঁৰ শৰণলৈ যোৱা। পূজাৰ স্থল হৃদয়তে আছে, বাহিৰত নহয়। তথাপিও মানুহে শিল-পাহাৰ, মন্দিৰ-মছজিদ, দেৱ-দেৱীৰ পিছ নেৰেই। তাৰ লগতে শ্ৰীকৃষ্ণৰো এটা প্ৰতিমা বঢ়াই লয়। শ্ৰীকৃষ্ণৰে সাধনাত জোৰ দিওঁতা আৰু আজিৰ মূৰ্ত্তি পূজাৰ বিৰোধ কৰোতা বুৰো মূৰ্ত্তি তেওঁৰ অনুগামী সকলে বনাই লয় আৰু পূজা কৰিবলৈ (ধূপ-চাকী দেখুৱাবলৈ) ধৰে, আনহাতে বুদ্ধই কৈছিলে- আনন্দ। তথাগত সকলৰ শৰীৰ পূজাত সময় নষ্ট নকৰিবা।

মন্দিৰ, মছজিদ, গীৰ্জা, তীৰ্থ, মূৰ্ত্তি আৰু স্মাৰকৰ দ্বাৰা পূৰ্বৱৰ্তী মহাপুৰুষ সকলৰ স্মৃতিবোৰ সজীৱ কৰি ৰখা হয়, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ উপলক্ষী বোৰৰ স্মৰণ হৈ থাকে। মহাপুৰুষ সকলৰ ভিতৰত স্ত্ৰী-পুৰুষ সকলো আছে। জনকৰ কন্যা 'সীতা' আগৰ জন্মত এজনী ব্ৰাহ্মণ কন্যা আছিল। নিজৰ দেউতাৰ প্ৰেৰণাত পৰম ব্ৰহ্মাক পাবৰ বাবে তেওঁ তপস্যা কৰিছিল; কিন্তু সফল হ'ব নোৱাৰিলে। পিছৰ জন্মত তেওঁ বামক প্ৰাপ্ত কৰিলে আৰু চিন্ময়, অবিনাশী, আদিশক্তিৰ ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল। ঠিক এইদৰে ৰাজকুলত উৎপন্ন হোৱা মীৰাতো পৰমাত্মাৰ ভক্তি প্ৰস্ফুটিত হ'ল। সকলো ত্যাগ কৰি তেওঁ ভগৱানৰ চিন্তনত লাগি গ'ল। বাখাৰ সন্মুখীন হ'ল আৰু সফল হ'ল। তেওঁৰ স্মৃতি সজীৱ কৰিবৰ বাবে মন্দিৰ সাজিলে, স্মাৰক সাজিলে- যাতে সমাজ তেওঁৰ উপদেশৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হ'ব পাৰে। মীৰা, সীতা অথবা এই পথত সন্ধান কৰোতাঁ প্ৰত্যেক মহাপুৰুষ সকল আমাৰ আদৰ্শ। আমি তেওঁলোকৰ পদানুসৰণ কৰা উচিত; কিন্তু ইয়াতকৈ ডাঙৰ ভুলকি হ'ব- যদি আমি মাত্ৰ তেওঁলোকৰ চৰণত এপাহ ফুল অৰ্পণ কৰোঁ, চন্দন লগাই দিওঁ আৰু নিজৰ কৰ্তব্যক ইয়াতে ইতি শ্ৰী কৰি দিওঁ?

প্ৰায়ে যাৰ আদৰ্শ থাকে, তেওঁৰ মূৰ্ত্তী, চিত্ৰ, খৰম, তেওঁৰ স্থানৰ বা তেওঁৰ সম্পৰ্ক থকা বস্তু দেখিলে মনত শ্ৰদ্ধা জাগৃত হয়। এইটো বাৰু উচিত। আমিও নিজৰ গুৰুদেৱৰ ভগৱানৰ চিত্ৰ জাবৰত নেপেলাও; কিয়নো তেওঁ আমাৰ আদৰ্শ। তেওঁৰ প্ৰেৰণা আৰু বচন অনুসৰি আমি চলোঁ। তেওঁৰ যি স্বৰূপ, ক্ৰমে গৈ তাৰ প্ৰাপ্তী আমাৰ অভিষ্ট আৰু এইটো হ'ল তেওঁৰ যথার্থ পূজা।

ইয়ালৈকে ঠিকে আছে, যি মূলত আদৰ্শ, তেওঁৰ নিৰাদৰ কৰা উচিত নহয়; কিন্তু তেওঁক পত্ৰ-পুষ্প অৰ্পণ কৰিয়ে ভক্তি বুলি ভাবি ললে, তাকে কল্যাণ সাধন বুলি ভাবি ললে আমি লক্ষ্যত কৈ দূৰতে থাকি যাম।

নিজৰ আদৰ্শক, উপদেশক হৃদয়ংগম কৰিবলৈ তথা তাত চলাৰ প্ৰেৰণা গ্ৰহণ কৰিবলৈহে স্মাৰকৰ উপযোগ কৰা হয়; লাগিলে তাক আশ্ৰম, মন্দিৰ, মচজিদ, গীৰ্জা, মঠ, বিহাৰ, গুৰুদ্বাৰ বা যিয়েই নাম নিদিয়ক। অৱশ্যে সেই কেন্দ্ৰৰ সম্বন্ধ ধৰ্মৰ লগত থাকে যদিও যাৰ প্ৰতিমা আছে, তেওঁ কৰিলে কি? আৰু পালে কি? তপস্যা কেনেকৈ কৰিলে? কেনেকৈ প্ৰাপ্ত কৰিলে? মাত্ৰ এইটো শিকিবৰ বাবে আমি তালৈ যাওঁ; কিন্তু যদি এই স্থানত মহাপুৰুষ সকলৰ আদৰ্শৰ কথা কোৱা নাযায়, কৰি দেখুৱা নহয়, কল্যাণৰ ব্যৱস্থা তাত যদি নাই তেতিয়াহলে সেই স্থান ভুলতে আছে। তাত গলে আপোনাৰ লোকচান হে হ'ব। ব্যক্তিগত ৰূপত ঘৰে-ঘৰে, গলীয়ে-গলীয়ে গৈ উপদেশ দিয়াৰ অপেক্ষা সামূহিক উপদেশ কেন্দ্ৰ ৰূপে ধাৰ্মিক স্থানৰ স্থাপন কৰা হৈছিল; কিন্তু কালান্তৰত এই প্ৰেৰণা স্থল বিলাকে মূৰ্ত্তি-পূজা তথা অন্ধ-পৰম্পৰাই ধৰ্মৰ স্থান গ্ৰহণ কৰি ললে। ইয়াৰ পৰাই ভ্ৰম আৰম্ভ হ'ল। গ্ৰন্থঃ- এইদৰে কিতাপৰ অধ্যয়নো আৱশ্যক আছে, যাৰ ফলত আপুনি সেই নিৰ্দিষ্ট কৰ্ম বা ক্ৰিয়াক বুজি পাব, যাক যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই নিয়ত কৰ্ম বুলি কৈছে আৰু যেতিয়া বুজি পাব তৎক্ষণাত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিব। পাহৰি যাব ধৰিলে আকৌ অধ্যয়ন কৰিবলৈ ধৰে। এইটো নহয় যে কিতাপক হাত যোৰ কৰি ফুল-চন্দন ছটিয়াই ৰাখি দিয়ক। গ্ৰন্থ হ'ল মার্গ নিৰ্দেশনৰ চিন, যি শেষ পৰ্য্যন্ত লগ দিয়ে। চাই চাই আগ বাঢ়ি গৈ থাকে নিজৰ লক্ষ্যৰ ফালে। যেতিয়া ইষ্টক হৃদয়েৰে ধৰি লব, তেতিয়া ইষ্টই কিতাপ হৈ যায়। সেয়ে স্মৃতি সজাই ৰখা হানী নহয়, কিন্তু এই স্মৃতি-চিনৰ পূজা কৰিয়েই সম্ভূষ্ট থকাটোহে হানীকাৰক।

ধৰ্মঃ- (আধ্যায় ২/১৬-২৯) যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি অসত বস্তুৰ অস্তিত্ব নাই আৰু সত্যৰ কেতিয়াও অভাৱ নাই। পৰমাত্মাই সত্য, শাস্বত, অজৰ-অমৰ-অপৰিবৰ্ত্তনশীল আৰু সনাতন; কিন্তু সেই পৰমাত্মা অচিন্ত্য আৰু অগোচৰ, চিত্তৰ তৰঙ্গৰ পৰা দূৰত। চিত্তৰ নিৰোধ কেতিয়া হয়? চিত্ত নিৰোধ

কৰি সেই পৰমাত্মাৰ পাবৰ বাবে বিধি-বিশেষৰ নাম কৰ্ম। এই কৰ্মক কাৰ্য্যকৰণ দিয়াই ধৰ্ম, দায়িত্ব।

গীতা (অধ্যায় ২/৪০) ত আছে যে অৰ্জুন ঙ্গ এই কৰ্ম যোগত আৰম্ভণীৰ নাশ নাই। এই কৰ্মকৰ্মী ধৰ্মৰ বিধিঃ মাত্ৰ সাধনে জন্ম-মৃত্যুৰ মহান ভয়ৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে অৰ্থাৎ এই কৰ্মৰ কাৰ্য্যকৰণ দিয়াই হ'ল ধৰ্ম।

এই নিয়ত কৰ্ম (সাধন পথ) ক সাধকৰ স্বভাৱত উপলব্ধ ক্ষমতাৰ অনুসৰি চাৰি ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। কৰ্মক বুজি মনুষ্যই যেতিয়াৰ পৰা আৰম্ভ কৰে, সেই আৰম্ভণীত তেওঁ শুদ্ধ হৈ থাকে। ক্ৰমশঃ বিধিৰ মতে গৈ থাকিলে বৈশ্য হয়। প্ৰকৃতিৰ লগত সংঘৰ্ষ কৰিব পৰা ক্ষমতা আৰু শৌৰ্য্য-বীৰ্য্য আহিলেই সেই ব্যক্তি ক্ষত্ৰিয় হয় আৰু ব্ৰহ্মাৰ দৰে হোৱাৰ ক্ষমতা জ্ঞান (বাস্তৱিক ভাবে জ্ঞান), বিজ্ঞান (ঈশ্বৰীয় বাণী প্ৰাপ্তী কৰা), সেই অস্তিত্বৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ থাকিব পৰা ক্ষমতা এনে যোগ্যতা প্ৰাপ্ত হলেই তেওঁ ব্ৰাহ্মণ হয়। সেই কাৰণে যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে(গীতাআধ্যায় ১৮/৪৬-৪৭) স্বভাৱত পৰা ক্ষমতাৰ অনুসৰি কৰ্মত লগাই হ'ল স্বধৰ্ম। পাতল বা লঘু হলেও স্বভাৱৰ পৰা উপলব্ধ স্বধৰ্ম শ্ৰেয়তৰ হয় আৰু ক্ষমতা অৰ্জন নকৰাকৈ অন্যৰ উন্নত কৰ্মৰ পালনো হানীকাৰক। স্বধৰ্মত মৰাও শ্ৰেয়; কিয়নো বস্ত্ৰ সলালেই পূৰ্ব কৰ্ম সলনী নহয়। তাৰ সাধনাৰ ক্ৰম তাৰ পৰাই পূৰ্ণৰ আৰম্ভ হব, য'ৰ পৰা এৰিছিলে। সেইদৰে গৈ গৈ তেওঁ পৰম সিদ্ধি পদ প্ৰাপ্ত কৰে।

ইয়াতে আকৌ জোৰ দি কৈছে যে যি পৰমাত্মাৰ দ্বাৰা সকলো প্ৰাণীৰ উৎপত্তি হৈছে, যি সৰ্বত্ৰ ব্যাপ্ত আছে, স্বভাৱৰ দ্বাৰা উৎপন্ন হোৱা ক্ষমতা অনুসৰি তাক ভালদৰে পূজা কৰি মানৱে পৰম সিদ্ধি প্ৰাপ্ত কৰে। অৰ্থাৎ নিশ্চিত বিধিৰ দ্বাৰা এক পৰমাত্মাৰ চিন্তনেই ধৰ্ম।

ধৰ্মত প্ৰৱেশ কাৰ হব? ইয়াক কৰাৰ অধিকাৰ কাৰ আছে? ইয়াক স্পষ্ট কৰি যোগেশ্বৰে কয় যে “অৰ্জুন। অত্যন্ত দুৰাচাৰীও যদি অনন্য ভাৱেৰে মোক ভজে (অনন্য মানে অন্য নহয়) মোক এৰি অন্য কাকো নভজি মাত্ৰ মোৰে ভজনা কৰে তেতিয়া তেওঁ শীঘ্ৰেই ধৰ্মাত্মা হৈ যায়। তাৰ আত্মা ধৰ্মৰ

লগত সংযুক্ত হৈ যায়।” সেয়ে শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি -ধৰ্মাত্মা তেওঁ, যি এক পৰমাত্মাত অনন্য নিষ্ঠাৰে লাগি আছে। ধৰ্মাত্মা তেওঁ, যি এক পৰমাত্মাৰ প্ৰাপ্তীৰ বাবে নিয়ত কৰ্মৰ আচৰণ কৰিছে। ধৰ্মাত্মা তেওঁ, যি স্বভাৱেৰে নিৰ্দিষ্ট ক্ষমতা অনুসৰি পৰমাত্মাৰ অনুসন্ধানত সংলগ্ন আছে।

শেষত কৈছে যে ‘ সৰ্বধৰ্মান্ পৰিত্যজ্য মামেকং শৰণং ব্ৰজ’ অৰ্জুন সম্পূৰ্ণ ধৰ্মৰ চিন্তা বাদ দি এক মোৰে শৰণলৈ আহা। সেয়ে এক পৰমাত্মাৰ প্ৰতি সমৰ্পিত ব্যক্তিয়েই হ'ল ধাৰ্মিক। এক পৰমাত্মাত শ্ৰদ্ধা স্থিৰ কৰাই ধৰ্ম। সেই এক পৰমাত্মাৰ প্ৰাপ্তীৰ নিশ্চিত ক্ৰিয়া কৰাই ধৰ্ম। এই স্থিতিপ্ৰাপ্ত মহাপুৰুষ, আত্মতৃপ্ত মহাপুৰুষৰ সিদ্ধান্তহে সৃষ্টিত একমাত্ৰ ধৰ্ম। তেওঁৰ শৰণলৈ যোৱা উচিত যে সেই মহাপুৰুষে কেনেদৰে পৰমাত্মাক প্ৰাপ্ত কৰিলে? কোন মাৰ্গেৰে যোৱা হয়? সেই মাৰ্গ সদায় একেটাই, সেই মাৰ্গেৰে চলাই ধৰ্ম।

ধৰ্ম মনুষ্যৰ আচৰণৰ বস্তু হয়। সেই আচৰণ মাত্ৰ এটাই - এই কৰ্মযোগত নিশ্চয়াত্মক ক্ৰিয়া এটাই ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ চেপ্টা আৰু মনৰ ব্যাপাৰক সংযমিত কৰি আত্মাত (পৰাৎপৰ ব্ৰহ্মত) প্ৰবাহিত কৰা (৪/২৭)।

ধৰ্মান্তৰণ :- সনাতন ধৰ্মৰ আদি দেশ ভাৰতত কুৰীতি ইমানকৈ বিস্তাৰিত হৈছিল যে মুছলমান সকলৰ আক্ৰমণৰ সময়ত তেওঁলোকৰ ধৰ্ম আক্ৰমণকাৰীৰ হাতৰ এগৰাহ চাউল খোৱাত, এচলু পানী খোৱাতেই নষ্ট হৈ গৈছিল। ধৰ্ম ভ্ৰষ্টৰ ঘোষণাত হাজাৰ হাজাৰ হিন্দু সকলে আত্মহত্যা কৰিছিল। ধৰ্মৰ বাবে তেওঁলোকে মৰিব পাৰে, কিন্তু ধৰ্ম বুজি পালেহে। ধৰ্ম ছোৱা হৈ গ'ল। লাজুকী লতাৰ দৰে হ'ল। লাজুকী লতা ছুলেই জাপ যায়, কিন্তু এৰি দিলে আকৌ মেল খায়। তেওঁলোকৰ সনাতন ধৰ্মতো এনেকৈ জাপ খালে যে পূৰ্ণৰ মেল নাখালেই। যি সনাতন আত্মাক ভৌতিক বস্তুৰে স্পৰ্শও কৰিব নোৱাৰে, সেইটো ছুলে খালেই নষ্ট হৈ যায় নে? আপুনি তৰোৱালেৰে কাটিলে মৰে, ধৰ্ম আকৌ ছুলেই মৰি যাবনে? কি সঁচাকৈ ধৰ্ম নষ্ট হৈ গ'ল নে? কেতিয়াও নহয়, ধৰ্মৰ নামত কিবা কুৰীতি আছিলে, সেইটোহে নষ্ট হৈ গ'ল। ফিৰোজ টোগলকৰ শাসন কালত বয়ানৰ কাজী মুগী সুদ্দীনে ব্যৱস্থা কৰি কৈছিল যে

হিন্দু সকলে নিজৰ মুখ খুলি দিয়া উচিত। যদি কোনোৱা মুচলমানে পিকাব বিচাৰে, তেতিয়া হলে সেই হিন্দু কৃপা পাত্ৰ হব; কিয়নো তাৰ কোনো ধৰ্মই নাই। কিনো বেয়া কলে? মুখত পিকালে এটাহে মুচলমান হব, কুৰাঁত পিকালে তো হাজাৰ হাজাৰ মুচলমান বনিব। মূলতঃ তেওঁ আততায়ী আছিল নে সেই সময়ৰ হিন্দু সমাজ?

যিবিলাকে এনেকৈ ধৰ্ম পৰিবৰ্ত্তন কৰি ললে, তেওঁলোকে কি ধৰ্ম পালে? হিন্দুৰ পৰা মুছলমান হোৱা বা এক ধৰণৰ থকা মেলাৰ পৰা অন্য এটা ধৰণৰ থকা-মেলালৈ যোৱাটো ধৰ্ম নহয়। এইদৰে আঁচনি প্ৰস্তুত কৰি ষড়যন্ত্ৰৰ চীকাৰ বনাই যি জনে ধৰ্ম সলালে তেওঁ কি ধৰ্মাত্মা আছিল? তেওঁতো আৰুও ডাঙৰ কুৰীতিৰ চীকাৰ আছিল। হিন্দু সকল তাতে গৈ সোমাই পৰিল। অনুনত আৰু পিছপৰা অঞ্চল বোৰক সাম্যতা আনিবৰ বাবে মহম্মদে বিবাহ, তালাক, নামজাৰি, লেন-দেন, সুত, সাক্ষী, শপত, প্ৰায়শ্চিত্ত, কাম-দাম, খোৱা-বোৱা, থকা-মেলা ইত্যাদি বিষয়ত এটা সামাজিক ব্যৱস্থা দিলে আৰু মূৰ্ত্তি-পূজা, শিৰ্ক, ব্যভিচাৰ, চুৰি, মদ, জুৱা মা-আইতা ইত্যাদিৰ লগত বিবাহ কৰাত প্ৰতিবন্ধ লগালে। সমলিঙ্গ তথা ৰজস্বলা মৈথুনত নিষেধাজ্ঞা লগাই, ৰোজাৰ দিনতো এইবোৰৰ বেহাই দি স্বৰ্গত বহুতো সম বয়স্ক, অপূৰ্ব সুন্দৰী আৰু কিশোৰ বালককো প্ৰলোভন দিছিল। এইটো কোনো ধৰ্ম নাছিল। এক প্ৰকাৰৰ সামাজিক ব্যৱস্থা আছিল এনেদৰে কিছু কৈ তেখেতে বাসনাত ডুব যোৱা সমাজক সিফালৰ পৰা ঘূৰাই নিজৰ পিনে কৰি লৈছিল। স্ত্ৰী সকলক স্বৰ্গত কিমান পুৰুষ প্ৰাপ্ত হব? এই বিষয়ে তেওঁ ভবাই নাছিল। এইটো তেওঁৰ দোষ নাছিল, দোষ সেই দেশ-কাল আৰু পৰিস্থিতিৰ আছিল, য'ত স্ত্ৰী সকলৰ আকাংক্ষাৰ ওপৰত কোনো ধ্যান দিয়া হোৱা নাছিল।

মহম্মদ সাহেবে যাক ধৰ্ম বিষয়ে কৈছিল, সিফালে কাৰো ধ্যানেই নাছিল। তেওঁকৈছিল যে যি পুৰুষৰ এটাও উশাহ খুদাৰ নাম নোলোৱাকৈ খালিকৈ যায়, তাক খুদাই বিচাৰৰ সময়ত এনেদৰে সুধিব, যি দৰে এটা পাপীক পাপৰ বদলি শাস্তিৰ বাবে সোধে। যাৰ শাস্তি হব চিৰকাল নৰক বাস। কিমান নো প্ৰকৃত মুচলমান আছে, যাৰ এটাও উশাহ খালিকৈ নাযায়? কোটীৰ

ভিতৰত কোনো বা এটা থাকিব পাৰে, বাকীতো সকলোৰে উশাহ খালিকৈ যায়, যাৰ শাস্তি সেই পাপীৰ দৰে 'দোজখ' চিৰকাল নৰক বাস। মহম্মদে কৈছিলে যে কোনো মনুষ্যক অত্যাচাৰ কৰিব নালাগে বুলি নকৰে, পশুকেো অত্যাচাৰ নকৰে তেওঁ আকাশৰ পৰা খুদাৰ বচন শুনিবলৈ পাব। এই সকলো স্থানৰ বাবে প্ৰযোজ্য আছিলে, কিন্তু পাছৰ বিলাকে কবলৈ ধৰিলে যে মক্কাত এটা মচজিদ আছে, য'ত সেউজীয়া ঘাঁহ উভালিব নাপায়, সেই মচজিদত কোনো পশু মাৰিব নাপায়, তাত কাকো আঘাত দিব নাপায়, পূণৰ একে অৱস্থা প্ৰাপ্ত হ'ল। খুদাৰ বচন শুনাৰ আগতে মহম্মদে কোনো মচজিদ বনাইছিলনে? কেতিয়াবা কোনোবা মচজিদত কোনো ফৰিস্তা নামি আহিছেনে? এই মচজিদ তেওঁলোকৰ স্মৃতিৰ সুৰক্ষিত স্থল হ'ল। মহম্মদৰ কথাৰ অৰ্থ তৰবেজে বুজিছিল, মঞ্জুৰে বুজিছিল, ইকবালে বুজিছিল; কিন্তু তেওঁলোক সাম্প্ৰদায়িকতা সমৰ্থক লোকৰ চিকাৰ হৈছিল, তেওঁলোকক যাতনা দিয়া হৈছিল। সুকৰাতক বিহ পান কৰিবলৈ দিছিল; কিয়নো তেওঁ মানুহক নাস্তিক বনাই আছিল। এই ধৰণৰ আৰোপ যীশুৰ ওপৰতো লগোৱা হৈছিল; কিয়নো তেওঁ বিশ্ৰাম সবাথৰ দিনতো কাম কৰিছিল, অন্ধক দৃষ্টি প্ৰদান কৰিছিল। এইদৰে ভাৰততো হৈছিল। যেতিয়াই কোনোবা প্ৰত্যক্ষ দৰ্শী মহাপুৰুষে সত্যৰ ফালে সংকেত কৰিছিল, তেতিয়াই এই মন্দিৰ-মচজিদ, মঠ-সাম্প্ৰদায় আৰু তীৰ্থ সমূহৰ দ্বাৰা যাৰ জীৱিকা চলি আছে, তেওঁলোকে হায়-হায় কৰিবলৈ ধৰে, অধৰ্ম-অধৰ্ম বুলি চিঞৰিবলৈ ধৰে। কাৰোবাৰ ইয়াৰ ফলত লাখ-কোটিৰ আয় হয় আৰু কাৰোবাৰ এমুঠি অন্ন যোগাৰ হে যেনে তেনে হয়। বাস্তবিকতাৰ প্ৰচাৰত তেওঁলোকে সত্যক ঠন ধৰি উঠিবলৈ নিদিয়ে আগলৈও নিদিয়ে। ইয়াৰ অতিৰিক্ত তেওঁলোকৰ বিৰোধ কৰাৰ কোনো কাৰণ নাই। বহুতো আগৰ পৰা এওঁলোকৰ স্মৃতি কিয় সংৰক্ষণ কৰি ৰখা হ'ল, তাকো এওঁলোকে নাজানে।

গৃহস্থ লোকৰ অধিকাৰ :- প্ৰায় মানুহে কয় যে যেতিয়া কৰ্মৰ স্বৰূপ এয়াই, যত একান্ত সেৱন, ইন্দ্ৰিয়ৰ সংযম, নিৰন্তৰ চিন্তন আৰু ধ্যান কৰা, তেতিয়া হলে গীতা গৃহস্থ সকলৰ বাবে অনুপযোগী। তেতিয়া হলে গীতা মাত্ৰ সাধু সকলৰ বাবেহে। কিন্তু এনে একো নহয়। গীতা মূলতঃ তেওঁলোকৰ

বাবে যি এই পথৰ পথিক আৰু আংশিক ভাৱে তেওঁলোকৰ বাবেও যি এই পথৰ পথিক হ'বৰ ইচ্ছা কৰে। গীতাই মানৱ মাত্ৰৰ কাৰণেই সমানে অৰ্থ ৰাখে। সদগৃহস্থি সকলৰ বাবেও ইয়াৰ বিশেষ উপযোগ আছে; কিয়নো ইয়াৰ পৰাই কৰ্ম আৰম্ভ হয়।

শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছিল, অৰ্জুনঙ্গ এই নিষ্কাম কৰ্ম যোগত আৰম্ভনৰ নাশ নহয়। ইয়াৰ অলপো সাধনে জন্ম-মৰণৰ মহান ভয়ৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিহে এৰে। আপুনিযে কওক অলপ সাধন কোনে কৰে? গৃহস্থ বা বৈবাগীয়ে? গৃহস্থিয়ে হে কম সময় দিয়ে, এইটো তেওঁৰ বাবে। আধ্যায় ছুয়ুছ ত কৈছে - অৰ্জুন। যদি তুমি সম্পূৰ্ণ পাপীতকৈও অধিক পাপ কৰোঁতা হোৱা, তেতিয়াও জ্ঞানৰূপী নৌকাৰ দ্বাৰা নিঃসন্দেহে পাৰ হৈ যাবা। অধিক পাপীনো কোন? যি অনবৰত লাগি আছে, তেওঁ বা যি এতিয়াও লাগিবলৈ বাকী আছে বা বিচাৰে? সেয়ে সদগৃহস্থ আশ্ৰমৰ পৰাই কৰ্মৰ আৰম্ভ হয়। আধ্যায় ছয়ুজ্জ ছুপ্ত ত অৰ্জুনে সুধিছে ভগৱান। শিথিল যত্ন থকা শ্ৰদ্ধাৱান পুৰুষে পৰম গতি নাপাই কি দুৰ্গতি প্ৰাপ্ত কৰিব? শ্ৰীকৃষ্ণই ক'লে অৰ্জুন। যোগৰ দ্বাৰা চলি থকা যত্নবান, শিথিল যত্নশীল পুৰুষৰো কেতিয়াও নাশ নহয়। তেওঁ যোগভ্ৰষ্ট শ্ৰীমান (শুদ্ধ সত্য আচৰণ কৰোঁতা শ্ৰীমান)ৰ ঘৰত জন্ম লৈ যোগী-কুলত প্ৰৱেশ হয়, সাধনাৰ ফালে আকৰ্ষিত হৈ অনেক জন্মত গৈ গৈ তাতে পায়, যাৰ নাম পৰমগতি বা পৰম ধাম। এনে শিথিল যত্ন কোনে কৰে? যোগভ্ৰষ্ট হৈ তেওঁ ক'ত জন্ম লয়। গৃহস্থিয়ে তো হ'ল। তাৰ পৰাই তেওঁ সাধন মুখী হ'ব। আধ্যায় ৯/৩০ ত তেখেতে কৈছে যে অত্যন্ত দুৰাচাৰীও যদি অনন্য ভাৱেৰে মোক ভজন কৰে, তেওঁ সাধুৱেই হয়; কিয়নো তেওঁ নিশ্চয় কৰি শুদ্ধ ৰাস্তাত গৈ আছে। অত্যন্ত দুৰাচাৰী কোন? যি ভজনত প্ৰবৃত্ত হৈ গ'ল তেওঁ নে এতিয়াও ভজন আৰম্ভ কৰা নাই তেওঁ? আধ্যায় ৯/৩২ ত কৈছে স্ত্ৰী, বৈশ্য, শুদ্ধ বা পাপ যোনীৱালাই নহওঁক কিয়, মোৰ আশ্ৰিত হৈ সাধনা কৰিলে পৰম গতি প্ৰাপ্ত কৰে।

হিন্দু হওক, খৃষ্টান হওক, মুচলমান হওক; শ্ৰীকৃষ্ণই একো কোৱা নাই। অত্যন্ত দুৰাচাৰি পাতকিয়ে নহওক কিয়, মোৰ শৰণ ললে পৰম গতি

প্ৰাপ্ত কৰে। সেয়ে গীতা প্ৰত্যেক মানৱ মাত্ৰে বাবে হয়। সদগৃহস্থ আশ্ৰমৰ পৰাই ইয়াৰ কৰ্ম আৰম্ভ হয়। ক্ৰমশঃ তেওঁ সদগৃহস্থ যোগী হয়, পূৰ্ণ ত্যাগী হৈ যায় আৰু তত্বৰ দিক্‌দৰ্শন কৰি পৰমত প্ৰৱেশ লাভ কৰে; যাক শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে জ্ঞানী হ'ল মোৰ স্বৰূপ।

স্ত্ৰী :- গীতাৰ অনুসৰি শৰীৰ হ'ল এটা বস্তু। যেনেদৰে পুৰণি বস্তু ত্যাগ কৰি মনুষ্যই নতুন বস্তু ধাৰণ কৰি লয়, ঠিক সেই দৰে ভূত আদিৰ স্বামী আত্মাই এই শৰীৰ ৰূপী বস্তু ত্যাগ কৰি অন্য শৰীৰ (বস্তু) ধাৰণ কৰে। আপুনি পিণ্ডৰূপত স্ত্ৰী হওক অথবা পুৰুষ হওক এইটো বস্তুৰ আকাৰহে।

সংসাৰত পুৰুষ দুই প্ৰকাৰৰ হয় - ক্ষৰ আৰু অক্ষৰ সমস্ত প্ৰাণী সমূহৰ শৰীৰ ক্ষৰ পুৰুষ অথবা পৰিৱৰ্ত্তনশীল পুৰুষ। মনেৰে সৈতে ইন্দ্ৰিয়সমূহ যেতিয়া স্থিৰ হৈ যায়, তেতিয়া তেওঁ অক্ষৰ পুৰুষ হয়। তেওঁৰ কেতিয়াও বিনাশ নহয়। এইটোৱে ভজনৰ অৱস্থা।

স্ত্ৰী সকলৰ প্ৰতি কেতিয়াবা সন্মান আকৌ কেতিয়াবা অপমান, এই ভাৱনা সমাজত আছেই; কিন্তু গীতাৰ অপৌৰুষেয় বাণীত এইটো আছে যে শুদ্ৰ (অল্পজ্ঞ), বৈশ্য (বিধি প্ৰাপ্ত), স্ত্ৰী-পুৰুষ যিয়েই নহওক কিয় মোৰ শৰণলৈ আহি পৰমগতি প্ৰাপ্ত কৰে। সেয়ে এই কল্যাণৰ পথত স্ত্ৰীৰো সেয়ে স্থান, যি এটা পুৰুষৰ স্থান।

ভৌতিক সমৃদ্ধি :- গীতাই পৰম কল্যাণতো দিয়েই, লগতে মনুষ্যৰ বাবে আৱশ্যক ভৌতিক বস্তুৰো বিধান কৰে। আধ্যায় ৯/২০-২২ ত যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে বহুতো লোকে নিৰ্ধাৰিত বিধিৰে মোৰ পূজা কৰাৰ সলনী স্বৰ্গৰ কামনা

কৰে। তেওঁলোকক বিশাল স্বৰ্গলোক প্ৰাপ্ত হয়, মই দিওঁ। যি বিচৰা তাকে মোৰ পৰা পাবা; কিন্তু উপভোগ কৰাৰ পিছত সেইটো শেষ হৈ যাব; কিয়নো স্বৰ্গ ভোগও নশ্বৰ। তেওঁলোকৰ পুণৰ জন্ম হয়। অৱশ্যে মোৰ লগত সম্বন্ধ থকাৰ বাবে তেওঁলোক নষ্ট নহয়; কিয়নো মইয়ে কল্যাণ স্বৰূপ। মই

তেওঁলোকক ভোগদিওঁ আৰু লাহে-লাহে নিবৃত্তি কৰাই পূণৰ তেওঁক কল্যাণত লগাই দিওঁ।

ক্ষেত্ৰ :- যি পৰমাত্মাৰ শ্ৰীমুখৰ বাণী এই গীতা তেখেতে নিজে স্বয়ং পৰিচয় দিছে, অৰ্জুনঙ্গ এই শৰীৰেই ক্ষেত্ৰ (পথাৰ) য'ত সিঁচা ভাল-বেয়া কমবীজ সংস্কাৰ ৰূপত সঞ্চিত হয়, আৰু কালান্তৰত সুখ-দুখৰ ৰূপ লৈ ভোগৰ ৰূপত প্ৰাপ্ত হয়। আসুৰী সম্পদে অধৰ্ম যোনীলৈ লৈ যায় আনকি দৈৱী সম্পদে পৰমদেৱ পৰমাত্মাত প্ৰবেশ কৰাই দিয়ে। সদগুৰুৰ সান্নিধ্যত ইয়াৰে নিৰ্ণায়ক যুদ্ধৰ আৰম্ভ হয়, এয়াই ক্ষেত্ৰ-ক্ষেত্ৰপ্তৰ যুদ্ধ।

টীকাকাৰে কৈছে - এটা কুৰুক্ষেত্ৰ বাহিৰত আৰু আনটো মনৰ ভিতৰত। গীতাৰ এটা অৰ্থ বাহিৰে আৰু আনটো ভিতৰৰা। কিন্তু এনে একো নহয়। বজ্জাই এক প্ৰকাৰে কয় কিন্তু শ্ৰোতাই তাৰ অৰ্থ বেলেগে বেলেগে লয়। সাধনা পথত ক্ৰমে চলি গৈ যি পুৰুষে শ্ৰীকৃষ্ণৰ স্তৰ পাই, তেতিয়া যি দৃশ্য শ্ৰীকৃষ্ণৰ সমুখত আছিল সেই দৃশ্যই তেওঁৰ সন্মুখতো থাকিব। সেইজন মহাপুৰুষেই তেওঁৰ মনোগত ভাৱক, গীতাৰ সংকেতক বুজিব আৰু বুজাব পাৰিব।

গীতাৰ এটাও শ্লোকে বাহিৰৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰা নাই। খোৱা-বোঁৱা, থকা-মেলা আপুনি জানেই। থকা-মেলা, বিধি পালন, লোক ৰীতি-নীতি ইত্যাদিত দেশ-কাল আৰু পৰিস্থিতিৰ অনুকূলে পৰিৱৰ্ত্তন প্ৰকৃতিৰে দেন হয়। তাত শ্ৰীকৃষ্ণই আপোনাক কি ব্যৱস্থানো দিব? ক'ৰবাত তেওঁলোকৰ সংখ্যা বেছি তাত বহুবিবাহ হয়, আকৌ ক'ৰবাত তেওঁলোকৰ সংখ্যা কম। ক'ৰবাত কেবাজনো ভাই-ককাইৰ মাজত এজনী পত্নী আছে। ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণই কি ব্যৱস্থা দিব? দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ পিছত জাপানৰ জনসংখ্যা কমি এটা সমস্যাৰ সৃষ্টি হ'ল, যত ত্ৰিশটা লৰা-ছোৱালী জন্ম দিয়া মাকক 'মাদাৰ লেণ্ড' (দেশৰ মাক) নামৰ উপাধিৰে সন্মান কৰা হ'ল। বৈদিককালীন ভাৰতত প্ৰথমে দহটা সন্তান উৎপন্ন কৰাৰ বিধান আছিল, এতিয়া এটা বা দুটা হলেই ভাল ঘৰ বুলি ক'বলৈ আৰম্ভ কৰে। সেইটোও যদি নেথাকিলে হেতেন, তেতিয়া দেশৰ

বাবে চিন্তাৰ বিষয়ে নেথাকিলে হেতেন, সমস্যাৰ সমাধানেই হ'ল হেতেন।
শ্ৰীকৃষ্ণই ইয়াত কি ব্যৱস্থা দিব?

শ্ৰেয় :- কাম, ক্ৰোধ, লোভ, মোহৰ ক'তো বিদ্যালয় খোলা নাই, তথাপিও এই বিকাৰত লৰা বিলাক ডাঙৰতকৈ তথা টেঙৰতকৈও অধিক প্ৰবীণ হৈ ওলাই আহিছে। ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণই কি শিক্ষা দিব? এইবোৰ সকলো প্ৰকৃতিৰ দ্বাৰা নিজেই সঞ্চালিত হৈ আছে। কেতিয়াবা বেদ পঢ়োৱা হৈছিল, ধনুৰ্বেদ, গদাযুদ্ধ শিকোৱা হৈছিল, আজি ইয়াক কোনে শিকায়? আজিতো পিষ্টল চলাই আছে। স্বয়ং চালিত যন্ত্ৰৰ যুগ। কেতিয়াবা বথ সঞ্চালন শিকিব লাগিছিল, ঘোৰাৰ গোবৰ পেলাব লাগিছিল - আজিতো মটৰ গাড়ীৰ তেল চাফা কৰিব লাগিব। ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণই কি কৰিব? ক'ব নেকি যে ঘোৰাক তেনেকৈ নঘৰিবা। বাহ্যিক ব্যৱস্থানো আপোনাক কি দিব? আগতে স্বহা ক'লে বৰষুণ হ'ব ধৰিছিল, আজিতো নিজৰ ইচ্ছানুসৰি শস্য উৎপাদন কৰিব পাৰিছে। যোগেশ্বৰে কয় যে, প্ৰকৃতিৰে উৎপন্ন গুণৰ দ্বাৰা বশৱৰ্তী হৈ মনুষ্য পৰিস্থিতিৰ অনুসৰি ঢাল খায়, গুণে স্বয়ং তেওঁলোকক ঢাল খাবলৈ বাধ্য কৰায়। ভৌতিক শাস্ত্ৰ, সমাজশাস্ত্ৰ, শিক্ষাশাস্ত্ৰ, অৰ্থশাস্ত্ৰ, তৰ্কশাস্ত্ৰই সেইটো সৃষ্টি কৰিয়ে থাকে। এটাই এনেকুৱা বস্তু আছে যাক মনুষ্যই নাজানে, চিনি নাপায়। আছে কিন্তু তেওঁৰ ওচৰতে তথাপিও বিস্মৃত (পাহৰি) হৈ আছে। গীতা শুনি অৰ্জুনৰ সেই স্মৃতি ঘূৰি আহিছিল। সেই স্মৃতি পৰমাত্মাৰ, যি হৃদয় দেশত থাকিও বহুত দূৰত আছে। তাকে মনুষ্যই পাব বিচাৰে; কিন্তু ৰাস্তা নাপায়। মাত্ৰ কল্যাণৰ পথৰ বাবে মনুষ্য অনভিজ্ঞ হৈ আছে। মোহৰ আৱৰণ ইমান ঘন যে সিফালে ভাবিবৰ সময় পোৱাই নাযায়। সেই মহাপুৰুষে আপোনাৰ বাবে সময় উলিয়াই দিছে, সেই কৰ্মক স্পষ্ট কৰি দিছে, যাৰ কৰাৰ নিৰ্দেশ গীতাত আছে। গীতাই মুখ্যতঃ এয়াই দিয়ে। ভৌতিক বস্তুও তাৰ পৰাই পোৱা হৈছে, কিন্তু শ্ৰেয়ৰ তুলনাত ইঅথবা প্ৰেয় একেবাৰে নগণ্য।

যোগ-প্ৰদাতা :- যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি কল্যাণ পথৰ জানকাৰী তাৰ সাধনা আৰু প্ৰাপ্তী সদ্গুৰুৰ পৰাই হয়। বহুতো তীৰ্থ ঘূৰি-ফুৰিলে বা বহুতো পৰিশ্ৰমৰ দ্বাৰাও পোৱা নাযায়, যেতিয়া লৈকে কোনো সদ্গুৰুৰ দ্বাৰা

প্ৰাপ্ত কৰা নহয়। ৩/৩৪ আধ্যায়ত শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে, অৰ্জুন। তুমি কোনোবা তত্বদৰ্শী মহাপুৰুষৰ ওচৰলৈ যোৱা ভালদৰে দণ্ডৱত-প্ৰণাম কৰি নিষ্কপট ভাৱেৰে সেৱা কৰা, প্ৰশ্ন কৰা আৰু তেওঁৰ পৰা জ্ঞান প্ৰাপ্ত কৰা। প্ৰাপ্তীৰ একমাত্ৰ উপায় হ'ল কোনোবা মহাপুৰুষৰ সান্নিধ্যলৈ গৈ তেওঁৰ সেৱা কৰা। তেওঁৰ অনুসৰি চলি যোগৰ সংসিদ্ধি কাল প্ৰাপ্ত কৰিবা। ১৮/১৮ আধ্যায়ত তেখেতে কৈছে যে পৰিজ্ঞাতা অৰ্থাৎ তত্বদৰ্শী মহাপুৰুষ, জ্ঞান অৰ্থাৎ জনাৰ বিধি আৰু জ্ঞেয় পৰমাত্মা-তিনিওটা কৰ্মৰ প্ৰেৰক হয়। সেয়ে শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি মহাপুৰুষেই হ'ল কৰ্মৰ মাধ্যম, মাত্ৰ কিতাপেই নহয়। কিতাপ হ'ল এটা পথ্যৰ বিধি, পথ্যৰ বিধি জানিলেই কোনো আৰোগ্য হব নোৱাৰে, বৰঞ্চ পথ্যৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব।

নৰক :- ১৬/১৬ আধ্যায়ত আসুৰী সম্পদৰ বৰ্ণনা কৰি যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে বহুতো প্ৰকাৰৰ ভ্ৰমিত চিত্তথকা, মোহত আবদ্ধ হোৱা, আসুৰী স্বভাৱশীল মনুষ্যই অপৰিত্ৰ নৰকত পৰে। প্ৰশ্ন স্বাভাৱিক হৈ উঠে যে নৰক কেনে আৰু কাক নৰক কোৱা হয়? ইয়াত স্পষ্ট কৰি কৈছে যে মোক দ্বেষ ৰখা নৰাধমক মই বাৰে-বাৰে আসুৰী যোনীত পেলাই থাকোঁ, অজস্ৰ আসুৰী যোনীত পেলাওঁ। এয়াই নৰক। এই নৰকৰ দ্বাৰ কি? তেখেতে ক'লে যে কাম, ক্ৰোধ আৰু লোভ হ'ল নৰকৰ তিনিটা দ্বাৰ য'ত আসুৰী সম্পদ গঠিত হয়। সেয়ে বাৰে-বাৰে কীট-পতঙ্গ, পশু ইত্যাদি যোনীত জন্ম হৈ থকাই হ'ল নৰক।

পিণ্ডদান :- প্ৰথম আধ্যায়ত বিষাদ গ্ৰস্ত অৰ্জুনৰ আশংকা হৈছিল যে যুদ্ধ জনিত নৰসংহাৰৰ দ্বাৰা পিতৃ সকল পিণ্ডদান আৰু অৰ্পণৰ পৰা বঞ্চিত হৈ যাব, পিতৃ নৰকলৈ যাব। এই ক্ষেত্ৰত ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছিল যে, অৰ্জুন। তোমাৰ এই অজ্ঞানতা ক'ব পৰা হ'ল। পিণ্ডদানক ত্ৰিয়াক যোগেশ্বৰে অজ্ঞানতা বুলি কৈছে, আৰু কৈছে যে যি দৰে ফটা-চিটা পুৰণা বস্ত্ৰক ত্যাগ কৰি মনুষ্যই নতুন বস্ত্ৰ ধাৰণ কৰে, ঠিক এই দৰে এই আত্মাই জীৰ্ণ শৰীৰক ত্যাগ কৰি তৎক্ষণাৎ শৰীৰৰূপী নতুন বস্ত্ৰহে সলনি কৰে, আৰু যেতিয়া আত্মাই মাত্ৰ বস্ত্ৰহে সলনী কৰে, তেওঁ নমৰে, নশ্বৰ শৰীৰহে বদলায়, তাৰ

ব্যৱস্থা আগতেই হৈয়ে আছে, তেতিয়া হলে ইয়াৰ বাবে ভোজন (পিণ্ডান) আসন, শয্যা, বাহন, আবাস বা জল ইত্যাদিৰে কাক তৃপ্ত কৰা হয়? সেই কাৰণে যোগেশ্বৰে ইয়াক অজ্ঞানতা বুলি কৈছে। ১৫/৭ আধ্যায়ত ইয়াৰ ওপৰত জোৰ দি কৈছে যে এই আত্মা মোৰে সনাতন অংশ বিশেষ, স্বৰূপ আৰু মনেৰে সৈতে পাচোঁটা ইন্দ্ৰিয়ৰ কাৰ্য্য কলাপ জন্য সংস্কাৰ লৈ অন্য শৰীৰ ধাৰণ কৰি লয় আৰু মনেৰে সৈতে ষষ্ঠ ইন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰা আনটো দেহত বিষয় ভোগক ভোগ কৰে। আত্মাই যি শৰীৰ ধাৰণ কৰে তাতেই ভোগৰ সামগ্ৰী উপলব্ধ হয়, তেতিয়া হলে আকৌ পিণ্ডান কিহৰ?

এইফালে এটা শৰীৰ ত্যাগ কৰিলে, সিফালে এটা আন শৰীৰ ধাৰণ কৰিলে, পোনে পোনে সিটো শৰীৰলৈ গুচি গ'ল, মাজত কোনো বিৰাম নাই, কোনো স্থান নাই যেতিয়া হাজাৰ হাজাৰ বছৰৰ পিতৃসকলক অনাদি কালৰ পৰা পৰি থকা, আৰু তেওঁলোকৰ জীৱিকা বংশ পৰম্পৰাৰ পৰা নিৰ্দ্ধাৰিত কৰা তথা সাজৰ পক্ষীৰ দৰে অজ্ঞানতা হে মাথোন। সেই কাৰণে শ্ৰীকৃষ্ণই ইয়াক অজ্ঞানতা বুলি কৈছে।

পাপ আৰু পুণ্য :- এই প্ৰশ্নৰ ওপৰত সমাজত বহুতো ভুল ধাৰণা আছে; কিন্তু যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি বজ্জুণৰ দ্বাৰা উৎপন্ন এই কাম-ক্ৰোধ আৰু ভোগৰ বাবে কেতিয়াও তৃপ্ত নোহোৱাজন হ'ল মহান পাপী। অৰ্থাৎ কাম হ'ল এক মাত্ৰ পাপী। পাপৰ উদগমস্থল হ'ল কাম, কামনা। এই কামনাবোৰ থাকে ক'ত? শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে যে ইন্দ্ৰিয় সমূহ, মন আৰু বুদ্ধি ইয়াৰ বাসস্থান। যেতিয়া বিকাৰ দেহতে আছে, মনতে আছে, তেতিয়া শৰীৰক চাফা কৰিলে কি হ'ব?

শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি এই মনৰ শুদ্ধি হয় নাম জপৰ দ্বাৰা, ধ্যানৰ দ্বাৰা, সমকালীন কোনো তত্ত্বদৰ্শী মহাপুৰুষৰ সেৱাৰ দ্বাৰা, তেওঁৰ প্ৰতি সমৰ্পণৰ দ্বাৰা, যাৰ বাবে তেখেতে ৪/৩৪ আধ্যায়ত উৎসাহ দি কৈছে যে 'তদ্বিদ্ধি প্ৰণি পাতেন' সেৱা আৰু প্ৰশ্ন কৰি তেওঁৰ পৰা জ্ঞান প্ৰাপ্ত কৰা, যাৰ দ্বাৰা সকলো পাপ নষ্ট হৈ যাব।

৩/১৩ আধ্যায়ত তেখেতে কৈছে যে যজ্ঞৰ দ্বাৰা শেষ থকা অন্ন খাওতা সন্তজন সম্পূৰ্ণ পাবৰ পৰা মুক্ত হয় আৰু যি জনে শৰীৰৰ কামনা কৰে সেই পাপীয়ে পাপ হৈ খায়। ইয়াত যজ্ঞক চিন্তনৰ এটা নিশ্চিত প্ৰক্ৰিয়া বুলি কোৱা হৈছে, যাৰদ্বাৰা মনত নিহিত হৈ থকা চৰাচৰ জগতৰ সংস্কাৰ জ্বলি শেষ হৈ যায়। শেষ মাত্ৰ ব্ৰহ্মাইহে থাকে। সেয়ে শৰীৰ জন্মৰ যি কাৰণ, সেইয়াই পাপ আৰু যি অমৃত তত্বক দিব পাৰে, যাৰ পাছত কেতিয়াও শৰীৰ ধাৰণ কৰিব নালাগে, সেইয়াই পুণ্য।

আধ্যায় ৭/২৯ ত তেখেতে কৈছে যে মোৰ শৰণলৈ আহি জৰা-মৰণৰ দৌষৰ পৰা মুক্তি পাবৰ বাবে যত্ন কৰোঁটা, পুণ্য কৰ্মী যি পুৰুষৰ পাপ নষ্ট হৈ গৈছে, তেওঁ সম্পূৰ্ণ ব্ৰহ্মক, সম্পূৰ্ণ কৰ্মক, সম্পূৰ্ণ অধ্যাত্ম তথা ভালদৰে মোক জানে আৰু মোক জানি মোতেই স্থিত থাকে। সেয়ে পুণ্যকৰ্ম সেয়াই, যি জৰা-মৰণ আৰু দৌষৰ ওপৰত উঠাই শাস্তৰ জানকাৰী দিয়ে আৰু তাতেই সকলো সময়ৰ বাবে স্থিতি দিয়ে আৰু যিয়ে জন্ম-মৃত্যু, জৰা-মৰণ, দুখ-দৌষৰ পৰিধিতে ঘূৰাই ঘূৰাই ৰাখে, সেয়াই পাপ কৰ্ম।

আধ্যায় ১০/৩ ত কৈছে যে যি জনে মোক জন্ম-মৃত্যুহীন, আদি-অন্তহীন তথা সকলো লোকৰেই মহান ঈশ্বৰক সাক্ষাৎকাৰৰ সৈতে জানি লয়, সেই পুৰুষ মৰণশীল মনুষ্যৰ ভিতৰত জ্ঞানৱান আৰু এনে জানোতা সম্পূৰ্ণ পাপৰ পৰা মুক্ত হৈ যায়। সেয়ে সাক্ষাৎকাৰৰ লগতে সম্পূৰ্ণ পাপৰ পৰা নিবৃত্তি পোৱা যায়।

সাৰাংশত বাৰে-বাৰে জন্ম-মৃত্যুৰ কাৰণেই হ'ল পাপ আৰু যিয়ে তাৰ পৰা বচাই শাস্ত পৰমাত্মাৰ ফালে ঘূৰাই দিয়ে, পৰম শান্তি প্ৰাপ্ত কৰায় সেয়াই পুণ্য কৰ্ম। সত্য কথা কোৱা, নিজৰ পৰিশ্ৰমৰ দ্বাৰা উপাৰ্জিত খোৱা, স্ত্ৰী সকলক মাতৃ-ভাৰ ৰখা, ইজ্জতদাৰ ইত্যাদিও এই পুণ্য কৰ্মৰ সহায়ক অংগ হয়; কিন্তু সৰ্বোৎকৃষ্ট পুণ্য হ'ল পৰমাত্মা প্ৰাপ্তী। যিয়ে একমাত্ৰ পৰমাত্মাৰ শ্ৰদ্ধাক ভাঙি পেলায় সেয়াই পাপ।

সন্ত সকলো একেই :- গীতাত, আধ্যায় ৪/১ ত ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছিল যে, এই অবিনাশী যোগক কল্পৰ আদিত ময়েই সূৰ্য্যৰ প্ৰতি কৈছিলোঁ;

কিন্তু শ্ৰীকৃষ্ণৰ পূৰ্বকালীন ইতিহাস বা অন্য কোনো শাস্ত্ৰতো কৃষ্ণ-নামৰ উল্লেখ নাই।

বাস্তৱত শ্ৰীকৃষ্ণ এজন পূৰ্ণ যোগেশ্বৰ আছিল। তেওঁ এক অব্যক্ত আৰু অবিনাশী ভাৱৰ স্থিতিত আছিল। যেতিয়া কোনোবা সময়ত পৰমাত্মাৰ লগত মিলাবপৰা ক্ৰিয়া অৰ্থাৎ যোগৰ সুত্ৰপাত হৈছিল তেতিয়া এই স্থিতিথকা কোনোবা মহাপুৰুষে কৰিছিল, লাগিলে তেওঁ ৰামেই হওক বা ঋষি জৰথুস্থই নহওক কিয়? পৰবৰ্তী কালত এই উপদেশ খৃষ্ট, মহম্মদ গুৰুমানক ইত্যাদি যি কোনোৰ দ্বাৰাই ওলাইছিল, কৈছিল শ্ৰীকৃষ্ণই।

অতঃ সকলো মহাপুৰুষ একেই। সকলোৱে একেটা বিন্দু স্পৰ্শ কৰি একেই স্বৰূপ প্ৰাপ্ত কৰে। এই পদ একে একেই। বহুতো পুৰুষ এই পথত চলে কিন্তু যেতিয়া প্ৰাপ্ত কৰে একেই পদ প্ৰাপ্ত কৰে।

এনে অৱস্থা প্ৰাপ্ত সম্ভৱ শৰীৰ এটা থকা ঘৰমাত্ৰ হয়, তেওঁ শুদ্ধ আত্ম স্বৰূপ হয়। এনে স্থিতি প্ৰাপ্ত লোকে কেতিয়াবা কিবা যদি কয় তেতিয়া এজন যোগেশ্বৰে কোৱা হয়।

সন্তাই ক'বাততো জন্ম লয়ই। পূৰ্বত বা পশ্চিমত, ক'লা অথবা বগা পৰিয়ালত, পূৰ্ব প্ৰচলিত কোনো ধৰ্মাৱলম্বীৰ মাজত বা হোজা গাঁৱত সাধাৰণ ভাৱে জীৱন যাপন কৰা দুখীয়া ঘৰত বা ধনীৰ ঘৰত জন্ম লৈও সন্তাই তেওঁলোকৰ পৰম্পৰা ধৰি নাথাকে। তেওঁতো নিজৰ লক্ষ্য পৰমাত্মাক ধৰি স্বৰূপৰ ফালে অগ্ৰসৰ হৈ যায়, সেয়াই হৈ পৰে। তেওঁৰ উপদেশত জাত-পাত, বৰ্ণভেদ, আৰু ধনী-দুখীয়া বুলি নাথাকে। ইয়ালৈকে হয় যে তেওঁৰ দৃষ্টিত পুৰুষ-স্ত্ৰীৰ ভেদো নথকা হৈ যায় ((চাওক, গীতা ১৫/১৬) “দ্বাবিমৌ পুৰুষৌ লোকে”)

মহাপুৰুষৰ পাছত তেওঁৰ সমৰ্থক সকলে নিজৰ সম্প্ৰদায় সৃষ্টি কৰি সংকুচিত হৈ পৰে। কোনোবা মহাপুৰুষৰ পিছত চলা ইহুদী হৈ যায়, আকৌ কোনোবা খৃষ্টান হয়, কোনোবা মুচলমান, সনাতনী ইত্যাদি হৈ যায়; কিন্তু

এই দেৱালৰ লগত সন্তৰ সন্মন্ধ কেতিয়াও নাথাকে। সন্ত কোনো সম্প্ৰদায়ৰো নাথাকে আৰু কোনো জাতিৰো। সন্ত, সন্তই। তেওঁক কোনো সামাজিক সংগঠনৰ লগত লেটিয়াই ল'ব নালাগে।

সেয়ে সংসাৰৰ যি কোনো সন্তকে, লাগিলে তেওঁৰ য'তেই জন্ম নহওক কিয়, লাগিলে কোনোবা সম্প্ৰদায়ে (মজহব) তেওঁৰ পূজন বেছি নকৰক কিয়, কোনোবা সাম্প্ৰদায়িক প্ৰভাৱত পৰি এনে সন্তৰ আলোচনা কৰা উচিত নহয়; কিয়নো তেওঁ নিৰাপক্ষ হৈ থাকে। যদি কোনোবাই এনে কৰে, তেনেহলে তেওঁ নিজৰ ভিতৰত থকা অন্তৰ্য্যামী পৰমাত্মক দুৰ্বল কৰে, নিজৰ পৰমাত্মাৰ লগত দূৰত্ব সৃষ্টি কৰে, নিজেই নিজৰ ক্ষতি কৰে। পৃথিৱীত জন্ম লওঁতাৰ ভিতৰত যদি আপোনাৰ কোনো প্ৰকৃত হিতৈষী আছে, তেতিয়া সন্তহে আছে। সেয়ে তেওঁৰ প্ৰতি সহৃদয় থকা পৃথিৱীৰ সকলো লোকৰে মূল কৰ্তব্য। ইয়াৰ পৰা বঞ্চিত হোৱা, নিজকেই (ধোকা) ফাঁকি দিয়া হয়।

বেদ :- গীতাত বেদৰ বৰ্ণন বহুত আছে; কিন্তু মুঠতে বেদ মার্গ নিদেৰ্শক চিহ্ন মাত্ৰ (mile stone) হয়। লক্ষ্যস্থান প্ৰাপ্ত কৰাৰ পিছত সেই ব্যক্তিৰ বাবে ইয়াৰ উপযোগীতা সমাপ্ত হৈ যায়। আধ্যায় ২/৪৫ ত শ্ৰীকৃষ্ণই কৈছে- অৰ্জুনঙ্গ বেদে তিনি গুণলৈকে হে প্ৰকাশ কৰিব পাৰে, তুমি বেদৰ কাৰ্য্যক্ষেত্ৰতকৈ ওপৰত উঠা। আধ্যায় ২/৪৬ ত কৈছে- চাৰিওফালৰ পৰা পৰিপূৰ্ণ স্বচ্ছ জলাশয় প্ৰাপ্ত হ'লে সৰু জলাশয় বিলাকৰ প্ৰতি মনুষ্যৰ যিমান প্ৰয়োজনীয়তা থাকে, ভালদৰে ব্ৰহ্ম জ্ঞাতা মহাপুৰুষ অৰ্থাৎ ব্ৰাহ্মণৰ বেদৰ সিমানই প্ৰয়োজনীয়তা থাকে; কিন্তু আনৰ ক্ষেত্ৰত তাৰ উপযোগীতা একেই থাকে। আধ্যায় ৮/২৮ ত কৈছে- অৰ্জুনঙ্গ মোক তত্বৰে ভালদৰে জানি লোৱাৰ পাছত যোগীয়ে বেদ, যজ্ঞ, তপ, দান ইত্যাদি পূণ্যফলক পাৰকৰি সনাতন পদ প্ৰাপ্ত কৰে। অৰ্থাৎ যেতিয়ালৈকে বেদ জীৱিত আছে, যজ্ঞ কৰিবলৈ বাকীয়ে থাকে তেতিয়ালৈকে সনাতন পদৰ প্ৰাপ্তি নহয়। আধ্যায় ১৫/১ ত কৈছে- উপৰফালে পৰমাত্মাই যাৰ মূল তললৈ কীট-পতঙ্গ পৰ্য্যন্ত প্ৰকৃতি যাৰ শাখা-প্ৰশাখা সংসাৰখন এনেকুৱা আহঁতৰ এজোপা অবিনাশী বৃক্ষ। যি জনে ইয়াৰ মূলেৰে সৈতে জানে তেৱেই বেদৰ জ্ঞাতা। এই জনাৰ মূল স্ৰোত মহাপুৰুষেই

হয়; তেওঁৰ দ্বাৰা নিৰ্দিষ্ট কৰা হ'ল ভজন, কিতাপ বা পাঠশালাই তেওঁৰ ফালেই প্ৰেৰিত কৰে।

ওমঃ- শ্ৰীকৃষ্ণৰ নিৰ্দেশনাত (ওঁ) ওমৰ জপৰ বিধান পোৱা গৈছে। আধ্যায় ৭/৮ ত ওমকাৰ ময়েই, ৮/১৩ ত ওঁৰ জপ আৰু মোৰ চিন্তন কৰা। আধ্যায় ৯/১৭ ত জানিবৰ যোগ্য পৰিত্ৰ ওঁ কাৰা ময়েই। আধ্যায় ১০/২৫ ত আখৰত অ কাৰ ময়েই বজ্জযচপ্ত ত বচনত এটা আখৰ ময়েই। আধ্যায় ১৭/২৩ ত ওঁ, তৎ আৰু সৎ ব্ৰহ্মৰ পৰিচায়ক। ১৭/২৪ ত যজ্ঞ, দান আৰু তপৰ ক্ৰিয়া ওম্ ব পৰাই আৰম্ভ হয়। সেয়ে শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি ওঁ ব জপ নিতান্ত আৱশ্যক আছে, যাৰ বিধি কোনোবা অনুভৱী মহাপুৰুষৰ পৰা শিকিব লাগিব।

গীতোক্ত জ্ঞানেই বিশুদ্ধ মনুস্মৃতি :- গীতা আদি মানৱ মহাৰাজ মনুতকৈও পূৰ্বতে প্ৰকট হৈছিল - “ইমং বিবস্বতে যোগং শ্ৰোক্তবানহমব্যয়ম্”। (৪/১) অৰ্জুনঙ্গ এই অবিনাশী যোগক ময়ে কল্পৰ আদিত সূৰ্য্যক কৈছিলোঁ, তথা সূৰ্য্যই মনুক কৈছিল। মনুৱে তাক শ্ৰৱণ কৰি নিজৰ মনতে ধাৰণ কৰিছিল; কিয়নো শ্ৰৱণ কৰা (শুনা) কথা মনৰ স্মৃতিত ৰাখিব পাৰি। ইয়াকে মনুবে বজা ইক্ষ্বাকুক কলে। ইক্ষ্বাকুৰ দ্বাৰা ৰাজৰ্ষি সকলে জানিব পাৰিলে আৰু এই মহত্বপূৰ্ণ কালতেই এই অবিনাশী যোগ এই পৃথিৱীৰ পৰা লুপ্ত হৈ গ'ল। প্ৰাৰম্ভণী কালত কোৱা আৰু শুনাৰ পৰম্পৰা আছিল। লিখিবও পাৰি এনে কল্পনাও নকৰিছিল। মনু মহাৰাজে ইয়াক মানসিক স্মৃতিত ধাৰণ কৰিছিল তথা স্মৃতিৰ পৰম্পৰা দিলে। সেই কাৰণে এই গীতোক্ত জ্ঞানেই বিশুদ্ধ মনুস্মৃতি।

ভগৱানে এই জ্ঞান মনুতকৈও পূৰ্বে সূৰ্য্যক কৈছিল, তেতিয়া হলে ইয়াক সূৰ্য্য স্মৃতি বুলি কিয় কোৱা নহল? বস্তুতঃ সূৰ্য্য জ্যোতিৰ্ময় পৰমাত্মাৰ সেই অংশ যাৰ দ্বাৰা এই মানৱ সৃষ্টিৰ সৃজনা হ'ল। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কয়, “ময়েই পৰম চৈতন্য বীজৰূপী পিতা, প্ৰকৃতি গৰ্ভ ধাৰণ কৰোঁতা মাঁ।” সেই বীজৰূপী পিতা সূৰ্য্য। সূৰ্য্য পৰমাত্মাৰ সেই শক্তি যিয়ে মানৱৰ সংৰচনা কৰিলে। সেইটো কোনো ব্যক্তি নহয় আৰু য'ত পৰমাত্মাৰ সেই জ্যোতিৰ্ময়

তেজেৰে মানৱৰ উৎপত্তি হ'ল সেই তেজত সেই গীতোক্ত জ্ঞানও প্ৰসাৰিত কৰিলে অৰ্থাৎ সূৰ্য্য কলে। সূৰ্য্যই নিজৰ পুত্ৰ মনুক কলে সেইকাৰণে এইটো মনুস্মৃতি হ'ল। সূৰ্য্য কোনো ব্যক্তি নহয়, বীজহে।

ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কয় - 'অৰ্জুনঙ্গ সেই পুৰাতন যোগেই মই তোমাৰ কাৰণে কৈ আছোঁ। তুমি মোৰ প্ৰিয় ভক্ত, অনন্য সখা। অৰ্জুন মেধাৰী আছিল, প্ৰকৃত অধিকাৰী আছিল। তেওঁ প্ৰশ্ন ওপৰি প্ৰশ্নৰ ক্ৰম সজাই দিলে যে আপোনাৰ জন্মতো এতিয়া হৈছে আৰু সূৰ্য্যৰ জন্মতো বহুত আগতে হোৱা। "ইয়াক আপুনিয়ৈ সূৰ্য্যক ক'লে মই কেনেকৈ মানি লও"? এই ধৰণৰ বিশ পচিশটা মান প্ৰশ্নৰ উত্তৰ হৈ গৈছিল, যেতিয়া অৰ্জুনে প্ৰশ্ন কৰিলে। গীতাৰ শেষলৈকে তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ হৈ গৈছিল, যেতিয়া অৰ্জুনে প্ৰশ্ন কৰিব নোৱাৰিছিল, তেতিয়া ভগৱানে তেওঁৰ হিতৰ বাবে স্বয়ং প্ৰশ্ন উঠাই সমাধান দিছিল। অন্ততঃ ভগৱানে কলে অৰ্জুনঙ্গ তুমি মোৰ উপদেশ বোৰক একাগ্ৰচিত্ত হৈ শুনিলানে? তোমাৰ মোহৰ দ্বাৰা উৎপন্ন হোৱা অজ্ঞানতা নষ্ট হ'লনে? অৰ্জুনে ক'লে -

নস্তৌ মোহঃ- স্মৃতিৰ্লঙ্কা ত্বৎপ্ৰসাদান্ময়াচ্যুত।

স্থিতোহস্মি গতসন্দেহঃ কৰিষ্যে বচনং তব।। ১৮/৭৩।।

ভগৱানঙ্গ মোৰ মোহ নষ্ট হ'ল। মই স্মৃতি প্ৰাপ্ত কৰিলোঁ। মাত্ৰ শুনাই নহয় আনকি স্মৃতিত ধাৰণা কৰি ল'লোঁ। মই আপোনাৰ আদেশ পালন কৰিম, যুদ্ধ কৰিম। তেওঁ ধনু উঠাই ল'লে, যুদ্ধ হ'ল, বিজয় প্ৰাপ্ত কৰিলে এটা বিশুদ্ধ ধৰ্ম সাস্ত্ৰাজ্যৰ স্থাপনা হ'ল আৰু এখন ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ ৰূপত সেই আদি ধৰ্মশাস্ত্ৰ গীতা পুণৰ প্ৰসাৰণ হ'ল। গীতা আপোনাৰ আদি ধৰ্মশাস্ত্ৰ। এয়েই মনুস্মৃতি, যাক অৰ্জুনে নিজৰ স্মৃতিত ধাৰণ কৰিছিল। মনুৰ দুটা কৃতিৰ উল্লেখ আছে, এটা হ'ল পিতাৰ পৰা উপলব্ধ গীতা, আনটো বেদ মনুৰ প্ৰাপ্ত হৈছিল। তৃতীয় কোনো কৃতিয়ে মনুৰ সময়ত প্ৰকট হোৱা নাছিল, সেই সময়ত লিখাৰ, লিখাবৰ কোনো প্ৰচলন নাছিল, কাগজ কলমৰ প্ৰচলন নাছিল, সেই কাৰণে জ্ঞানক শ্ৰুত অৰ্থাৎ শূনা আৰু স্মৃতি পটলত ধাৰণ কৰাৰ পৰম্পৰা আছিল। যাৰ দ্বাৰা

মানৱৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ হ'ল, সৃষ্টিৰ প্ৰথম মানৱ সেই মনু মহাৰাজে বেদক শ্ৰুতি আৰু গীতাক স্মৃতিৰ সন্মান দিছিল।

বেদ মনুৰ ওচৰত অছিল, ইয়াক শুনক, ই শুনাব যোগ্য। পাছত পাহৰি যাব পাৰে, কোনো ক্ষতি নাই, কিন্তু গীতা স্মৃতি হয়, সদায় মনত ৰখা উচিত। ই প্ৰত্যেক মানৱৰ সদায় থাকিব পৰা সমৃদ্ধি, ঐশ্বৰ্য্য সম্পন্ন জীৱন প্ৰাপ্ত কৰাওঁতা ঈশ্বৰীয় গায়ন হয়।

ভগৱানে ক'লে - অৰ্জুনঙ্গ যদি তুমি অহংকাৰবশ মোৰ উপদেশবোৰ নুশুনা তেতিয়া বিনষ্ট হৈ যাবা অৰ্থাৎ গীতাৰ উপদেশবোৰৰ অৱহেলা কৰোতা নষ্ট হৈ যায়। পোন্ধৰ আধ্যায়ৰ শেষৰ ১৫/২০ শ্লোকত ভগৱানে কৈছে - “ইতি গুহ্যতমং শাস্ত্ৰমিদমুক্তং ময়ানঘ”। এই গোপনীয়তকৈও অতি গোপনীয় শাস্ত্ৰ মোৰ দ্বাৰা কোৱা হ'ল। এই তত্বে জানি তুমি সমস্ত জ্ঞান আৰু পৰম শ্ৰেয়ৰ প্ৰাপ্ত কৰিবা। ষোল্ল আধ্যায়ৰ শেষৰ দুটা শ্লোকত কৈছে - “যঃ শাস্ত্ৰবিধিমুৎসৃজ্য বৰ্ত্ততে কামকাৰতঃ।” এই শাস্ত্ৰবিধিক ত্যাগ কৰি কামনাৰ দ্বাৰা প্ৰেৰিত হৈ অন্য বিধিৰে যিয়ে ভজনা কৰে তেওঁৰ জীৱনত সুখ নাথাকে, সমৃদ্ধি নাথাকে আৰু পৰম গতিও নাপায়।

‘তস্মাচ্ছাস্ত্ৰং প্ৰমাণং তে কাৰ্য্যকাৰ্য্যব্যৱস্থিতৌ’। সেই কাৰণে অৰ্জুনঙ্গ তোমাৰ কৰ্ত্তব্য আৰু অকৰ্ত্তব্যৰ ব্যৱস্থাত এই শাস্ত্ৰই প্ৰমাণ আছে। ইয়াক ভালদৰে অধ্যয়ন কৰি তাৰপাছত আচৰণ কৰা। তুমি মোতেই নিবাস কৰিবা, অবিনাশী পদ প্ৰাপ্ত কৰিবা, সদায় থাকিবা পৰা জীৱন, সদায় থাকিব পৰা শান্তি আৰু সমৃদ্ধি পাবা।

গীতা মনুস্মৃতি হয় আৰু ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ অনুসৰি গীতাই ধৰ্মশাস্ত্ৰ, অন্য কোনো শাস্ত্ৰ নাই, কোনো অন্য স্মৃতি নাই। সমাজত প্ৰচলিত বহুতো স্মৃতিবোৰ গীতাৰ বিস্মৃত হৈ যোৱাত দুস্পৰিণাম হৈছে। স্মৃতি বোৰ কিছুমান ৰজাৰ সংৰক্ষণত লিখি সমাজত উচ্চ-নীচ দেৱালৰ সৃষ্টি কৰি ৰখাৰ উপায়হে হৈছে। মনুৰ নামত প্ৰচাৰিত তথা কথিত মনুস্মৃতিত মনুকালীন পৰিবেশৰ চিত্ৰণ নাই। মূল মনুস্মৃতি গীতাই এক পৰমাত্মাকেই সত্য বুলি মানে, তাতে

বিলয় কৰাই দিয়ে; কিন্তু বৰ্তমান কালত প্ৰচলিত প্ৰায়ে ১৬৪ স্মৃতিবোৰে পৰমাত্মাৰ নামো লোৱা নাই, পৰমাত্মা প্ৰাপ্তীৰ উপায়বোৰকো প্ৰকাশ কৰা নাই। সেইবোৰ মাত্ৰ স্বৰ্গৰ আৰক্ষনলৈকে সীমিত হৈ 'ন অস্তি' যি নায়েই তাকে উৎসাহ দিছে। মোক্ষৰ কথা উল্লেখই নাই।

মহাপুৰুষ :- মহাপুৰুষে বাহ্যিক তথা আন্তৰিক, ব্যৱহাৰিক তথা আধ্যাত্মিক, লোকৰীতি তথা যথার্থ বেদ-ৰীতি সকলোৰে জানকাৰী ৰাখে। এই কাৰণেই যে সম্পূৰ্ণ সমাজক মহাপুৰুষ সকলে থকা-মেলাৰ বিধান কৈছে আৰু এটা মৰ্য্যাদিত ব্যৱস্থা দিছে। বশিষ্ঠ, শুক্ৰাচাৰ্য্য, স্বয়ং যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণ, মহাত্মা বুদ্ধ, মুচা, যীশু, মহম্মদ, ৰামদাস, দয়ানন্দ, গুৰু গোবিন্দ সিং ইত্যাদি সহস্ৰ মহাপুৰুষ সকলে এনেদৰে ব্যৱস্থা দিছিল; কিন্তু এই ব্যৱস্থাবোৰ সাময়িক আছিল। শোষিত সমাজক ভৌতিক পদাৰ্থ প্ৰদান কৰাই যথার্থ নহয়। ভৌতিক সমস্যা ক্ষন্তেকীয়া, শাস্ত নহয় সেইকাৰণে তাৰ সমাধানো তৎসাময়িকে হয়। সেই বিলাকক চিৰন্তন ব্যৱস্থাৰ ৰূপত গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাযায়।

ব্যৱস্থাকাৰ :- সামাজিক বিকৃতিবোৰক মহাপুৰুষ সকলে সমাধান কৰে। যদি এইবোৰ সমাধান নহ'লহেতেন, তেতিয়াহলে জ্ঞান-বৈৰাগ্যৰ পৰমৰ সাধনাৰ কথা কোনো শুনিলেহেতেন। ব্যক্তি যি পৰিবেশত সোমাই পৰে, তাৰ পৰা তাক ওলিয়াই আনি যথার্থৰ স্থিতিত আনিবলৈ বহুতো প্ৰলোভন দিয়া হয়। এতদৰ্থে মহাপুৰুষে যি বোৰ শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰে, কোনো ব্যৱস্থা দিয়ে সেইটো ধৰ্ম নহয়। তাৰ দ্বাৰা দুশ বছৰৰ আগৰ ব্যৱস্থাৰ কথা পোৱা যায়, চাৰি-ছয় শ বছৰৰ বাবে উদাহৰণ হৈ পৰে আৰু হাজাৰ শ বছৰত সেইটো সামাজিক আবিষ্কাৰত নতুন পৰিস্থিতিৰ লগে লগে এইবোৰ নিস্প্ৰান হৈ পৰে। গুৰু গোবিন্দ সিংহৰ সামাজিক ব্যৱস্থাত শস্ত্ৰ অনিবাৰ্য্য আছিল। এতিয়া সেই তৰোৱাল শস্ত্ৰৰ স্থানত কি উচিত হ'বনে? যীশু গাধৰ ওপৰত উঠিছিল। (মন্ত্ৰী ২১) গাধৰ সম্বন্ধত তেও দিয়া ব্যৱস্থা আজি কি উপযোগী হৈছেনে? কৈছিলে - কাৰো গাধ চুৰ-নকৰিবা। আজি গাধ কোনে পোহে? এইদৰে যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণইও সেই সময়ৰ সমাজক সাময়িক ব্যৱস্থা দিছিল, যাৰ উল্লেখ মহাভাৰত, ভাগৱত ইত্যাদি গ্ৰন্থত আছে, লগতে এই গ্ৰন্থবোৰত

তেখেতে যথার্থ ভাৱকো যতে-ততে চিত্ৰণ কৰিছে। পৰম কল্যাণকাৰী সাধনা আৰু ভৌতিক ব্যৱস্থাৰ নিৰ্দেশক একে লগে মিলাই দিলে সমাজে তত্ব নিৰ্ণয়ৰ ক্ৰম সম্পূৰ্ণভাৱে বুজি নাপায়। ভৌতিক ব্যৱস্থাবোৰক তেওঁলোকে তেনেভাৱে এৰি নিদিয়ৈ আনকি বেছিহে গ্ৰহণ কৰে; কিয়নো সেই ভৌতিক হোৱাৰ বাবে। মহাপুৰুষে কৈছে এনেদৰে কৈ এই ব্যৱস্থা সমূহৰ বাবে মহাপুৰুষ সকলক দোষ দিয়ে। তেওঁলোকে মহাপুৰুষৰ বাস্তবিক ক্ৰিয়া কলাপবোৰক ভাঙি ছিঙি ভুল ধাৰণাৰ সৃষ্টি কৰে। বেদ, ৰামায়ণ, মহাভাৰত, বাইবেল, কোৰাণ সকলোৰে প্ৰতি পূৰ্বাগ্ৰহ যুক্তধূঁসৰিত ধাৰণাবোৰহে বাকী আছে।

গীতা প্ৰত্যেক মনুষ্যৰ বাবেঃ- পতঞ্জলি ইত্যাদি বহুতো মহাপুৰুষ সকলে পৰম শ্ৰেয়ৰ যথার্থ বিবেক সমাজিক ব্যৱস্থাৰ পৰা ওলিয়াই বেলেগে প্ৰস্তুত কৰিছিল। যোগেশ্বৰ শ্ৰী কৃষ্ণইও বেলেগে কৰাটো কল্যাণকাৰী বুলি ভাবিলে। উত্তম অধিকাৰী প্ৰতিহে তেখেতে তাক ব্যক্ত কৰিলে। প্ৰেমী ভক্ত হোৱাৰ বাবে তোমাৰ হিতৰ বাবেহে কৈছোঁ। ই অতি গোপনীয়। শেষত তেখেতে কৈছে- যি ভক্ত নহয় তাৰ বাবে প্ৰতীক্ষা কৰা, তাক সেই ৰাস্তালৈ লৈ আহা, তেতিয়া তেওঁৰ বাবে কোৱা। এয়াই মনুষ্য মাত্ৰৰ বাবে যথার্থ কল্যাণৰ একমাত্ৰ সাধনা, যাৰ ক্ৰমবদ্ধ বৰ্ণন শ্ৰী কৃষ্ণ বৰ্নিত গীতা।

প্ৰস্তুত টিকাঃ- যোগেশ্বৰ শ্ৰী কৃষ্ণৰ ভাৱ যেনে আছিল তেনেদৰে ব্যক্ত কৰাৰ কাৰণে প্ৰস্তুত টিকাৰ নাম হল যথার্থ গীতা; গীতা নিজেই পূৰ্ণ সাধনা গ্ৰন্থ। সম্পূৰ্ণ গীতাত সন্দেহৰ অকনো স্থল নাই। কৰবাত যদি সন্দেহ হয়, সেইটো বৌদ্ধিক স্তৰত জনাৰ সক্ষম নহল, তেনেদৰে ভৱা হয়। সেয়েঃ কৰবাত যদি বুজি নেপায় তেতিয়াহলে কোনোবা তত্বদৰ্শী মহাপুৰুষৰ সান্নিধ্যত গৈ বুজিবৰ চেষ্টা কৰা উচিত।

তদ্বিদ্ধি প্ৰণিপাতেন পৰিপ্ৰশ্নেন সেবয়া।

উপদেক্ষ্যন্তি তে জ্ঞানং জ্ঞানিনস্তত্বদৰ্শিনঃ।।

ওঁ শান্তিঃ ! শান্তিঃ !! শান্তিঃ !!!

নিবেদন

‘যথার্থ গীতা যোগেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ পৰম পবিত্ৰ বাণী শ্ৰী মদভগবদ্ গীতাৰেই অৰ্থ। ইয়াত আপোনাৰ হৃদয়স্থিত পৰমাত্মাৰ প্ৰাপ্তিৰ বিধানৰ প্ৰাপ্তিৰ পশ্চাতৰ চিত্ৰণ কৰা হৈছে। অবহেলা কৰি ইয়াৰ উপযোগ বৰ্জিত আছে, অন্যথা আমি লক্ষ্যৰ পৰা বঞ্চিত হ’ম। ইয়াৰ শ্ৰদ্ধাপূৰ্ণ অধ্যয়ণৰ দ্বাৰা মানুহৰ নিজৰ কল্যাণৰ সাধন পৰিপূৰ্ণ হয় আৰু যৎ কিঞ্চিৎ গ্ৰহণ কৰিব পাৰিলে পৰম শ্ৰেয় লাভ কৰিব; কাৰণ এই ঈশ্বৰ পথত আৰম্ভণীৰ কেতিয়াও নাশ নহয়।

-স্বামী অড্‌গড়ানন্দ